

EFTER VILKA GRUNDER REDIGERAS RIKSTELEFONKATALOGEN?

av

BIRGER WATZ

Införingen av text i rikstelefonkatalogen regleras av telegrafverkets serie B:27, »Bestämmelser angående rikstelefonkatalogen», även benämnd »kataloginstruktionen». Den i det följande lämnade framställningen avser att vara ett komplement till kataloginstruktionen. Den utgör ett försök att ge en fylligare bakgrund till den koncentrerade instruktionstexten och att ange de skäl, som kunna anföras för — och i vissa fall även mot — nu gällande regler och praxis. Något behov att kommentera instruktionens samtliga bestämmelser föreligger naturligen ej. Det är därför endast ett fåtal, som kommit med. Urvalet har i första hand bestämts av vad förrådsbyrån i sin praktik funnit att abonnenterna äro intresserade av och därför fråga om. Av samma skäl ha medtagits en del andra katalognotiser av allmänt intresse, även om de egentligen icke ha någon motsvarighet i instruktionens bestämmelser. Slutligen har till belysande av katalogens utveckling här och var även inflikats korta historiker.

Allmänt om katalogen.

Katalogen en årlig publikation.

»Telefonkatalog, innehållande förteckning över abonnenter, utgives av telegrafstyrelsen» står det helt lakoniskt i telefonreglementets 2 §. Det säges ingenting om hur ofta förteckningen bör utkomma. I utlandet var det på sina håll länge kutym att telefonkatalogen utgavs två gånger om året, men på senare år har man tydligen även där fått draga in på staten, och i Sverige ha vi bortsett från några år i början av katalogens tillvaro nöjt oss med utgivning en gång årligen. Det blir ändå mycket arbete och väldiga kostnader, som telegrafverket får lägga ned på förteckningen varje år. Att göra giltighetsperioderna för katalogen längre än ett år torde ej vara tillrådligt, då ändringsfrekvensen är mycket stor: varje år ändras i genomsnitt omkring var tredje uppgift.

Hur katalogen vuxit.

Den första rikstelefonkatalogen utkom år 1889. Den omfattade abonnenterna vid landets dåvarande rikstelefonnät och innehöll 13 spatiöst tryckta sidor i ungefär almanacksformat, i en upplaga som gissningsvis kan ha varit ett par hundra exemplar. I samma mån som telefon-

nätet utökades, växte helt naturligt också katalogen, så att den i dag med sina över 60 år på nacken är av imponerande mått. Tar man hänsyn till både sidantal och upplaga är den det största bokverket i Sverige; årgång 1950 innehöll ca 12 500 sidor i nuvarande stora format, och antalet böcker var omkring $2\frac{3}{4}$ miljoner.

Uppdelning på flera katalogdelar; utvecklingen påskyndad av pappersransoneringen.

Snart kunde förteckningen inte längre bekvämligen rymmas inom ett enda band. Redan 1902 kom den första uppdelningen, på sex delar, och i dag är antalet katalogdelar 24 st, varav en, Stockholms-delen, fått delas upp i två och snart tre band. Den på grund av materialets ansvällning i och för sig nödvändiga uppdelningen på flera delar måste under åren 1946/48 forceras på grund av då rådande knapphet på papper och därav betingad pappersransonering.

Abbonentförteckningens uppställning.

I våra första abonnentförteckningar var uppställningen ordnad så, att varje telefonstation hade sin särskilda avdelning. Denna uppställningsform övergavs emellertid rätt snart och utbyttes mot en blandad uppställning, dvs. de

6	7
N:o	N:o
7. Preumayr, E., f. d. Telegrafdirektör (bostad).	63. Telegrafstationen vid Götgat. N:o 11, (samtalsstat. för allm.) dubbell. ledn.
11. Nynäs (N. Adlercreutz).	61. » Handtv.-gat. N:o 18, » » » »
44. Riksdagens statsrådsrum.	59. » Karlavägen N:o 23, » » » »
90. Rosersberg, skjutskolan.	60. » Karlbergsväg. N:o 6, » » » »
80. Rydboholms gård (Grefve N. Brahe).	58. » Riddaregatan N:o 27, » » » »
65. Skandinaviska Kreditaktiebolaget, dubbel- ledning.	64. » Riddarholmen N:o 5, » » » »
38. Stockholms Allm. Telefonaktiebolag, dubbel- ledning.	55. vid Vallingatan N:o 4, » » » »
67. » Dagblad, dubbelledning.	71. Åkersbergs vaxelstation: Hakunge (W. Walldén).
13. » läns cellfångelse.	Margretelund (Excellensen Frih. G. Åkerhjelm).
66. Svenska telegrambyrån, dubbelledning.	Smedby (Frih. O. Åkerhjelm).
68. Sveriges geologiska undersökning, dubbel- ledning.	Östanå (E. G. Boström).
56. Telegrafstationen vid Brunkebergstorg N:o 2, (samtalsstation för allm.) dubbell. ledn.	88. Östanå (E. G. Boström).
62. å Börsen, (samtalsstation för allm.) »	B) Vesterås: Telegrafstationen (samtalsstation för allmänheten), dubbelledning.
	Vesterås slott (länsstyrelsens embetslokal), dubbel- ledning.

Fig. 1. Den första rikstelefonkatalogen — 1889 — innehöll 169 abonnentuppgifter.

förutvarande stationsavdelningarna sammanfördes till *en enda avdelning*, där abonnenterna voro uppställda i bokstavsordning efter tillnamn i första och stationsnamn i andra hand. Det första avsteget från den blandade uppställningsformen gjordes sedan för det centrala Stockholm, som i 1921 års upplaga bröts ut ur allmänningen till en separat avdelning, inom vilken abonnenterna ordnades efter tillnamn och titlar. På förslag av 1924 års katalogkommitté beslöt Telegrafstyrelsen 1926, att förfaringssättet skulle komma till ökad användning och att det sålunda skulle läggas upp särskilda avdelningar, s. k. lokaluppställningar, för större stationer. Det utrymme, som vanns genom att stationsnamnet kunde utelämnas i abonnentuppgifterna, skulle användas till utökning av adressangivningen.

Den första lokaluppställningen, som därnäst infördes, var Göteborg. Den kom i 1928 års upp-

laga, och sedan fortsattes successivt med övriga större städer. Så småningom började abonnenterna själva få intresse för saken, och begäran om lokaluppställningar framfördes från lokala köpmannaföreningar, lokala myndigheter och enskilda. Till undvikande av allt för små avdelningar i katalogen tillämpades den praxis, att lokaluppställning icke infördes för stationer med mindre än 1 000 abonnenter, vilket vid denna tidpunkt, i början på 30-talet, ungefär motsvarade en folkmängd på ca 10 000 invånare. I 1950 års upplaga är antalet lokaluppställningar 96, vilka upptaga ca 6 000 sid. eller 70 % av abonnentförteckningens 8 600 sid.

Anslutning till nätgruppsindelningen.

På 30-talet, när automatiseringen började skjuta fart och de första nätgrupperna taga form, blev det nödvändigt att anpassa katalogens

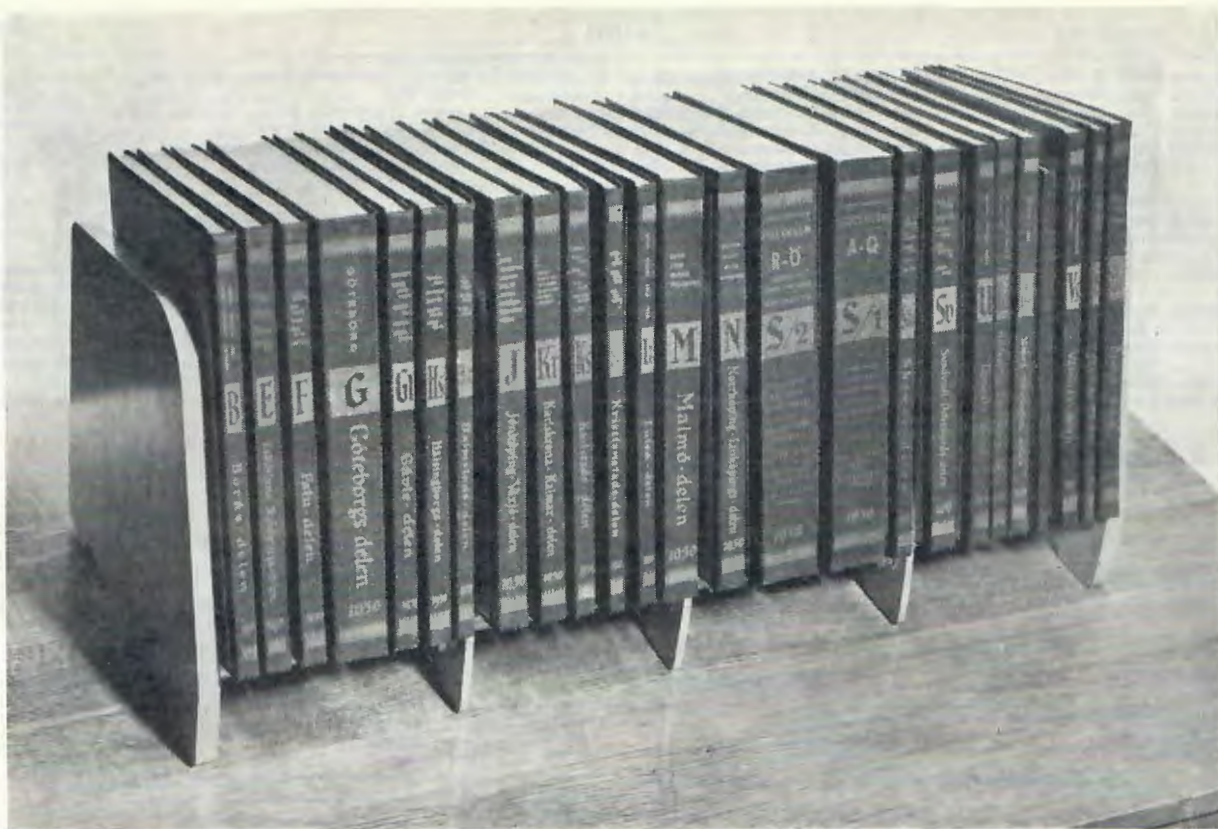

Fig. 2. Rikstelefonkatalogen 1950 innehöll — i abonnentförteckning och yrkesregister — ca 2 miljoner abonnentuppgifter. I vilken ordning man ställer upp sitt katalogbibliotek är naturligtvis en smaksak; här ovan äro katalogerna som synes ordnade i bokstavsföljd efter delsignaturer. 1951 års upplaga kommer att ge ännu en variationsmöjlighet, i det att den tidigare numreringen, som slopades i samband med den successiva uppdelningen i flera delar, här återinförts.

uppställning efter de nya förhållanden, som automatiseringen förde med sig. Så länge denna omfattade endast en centralstation eller någon isolerad växelstation, var det inget problem, men något annorlunda ställde det sig vid automatiseringen av sådana växelstationer, som gingo in i en centralstations nummerserie. Man följde till att börja med en något odeciderad linje, men omkring år 1936 uppställdes vissa fasta regler för tillvägagångssättet. Dessa inneburo i korthet, att abonnenterna vid automatiserade växelstationer, som gingo in i nummerserien för en lokalsatt automatiserad centralstation, skulle överflyttas till lokaluppställningen. Var centralstationen icke lokalsatt, döptes bara den automatiserade växelstationen om till centralstationens namn, och abonnenterna fingo göra den av det nya stationsnamnet betingade flyttningen inom allmänningen.

Mot slutet av 30-talet kom så automatiseringen av Kinna och Svenljunga nätgrupper. Här räckte inte de tidigare uppställda reglerna till,

ty här hade man ingen centralstation att bygga på och icke heller någon lokaluppställning. Saken löstes på så sätt att de båda nätgrupperna lokalsattes. Några år senare, 1944, tillkom i denna trakt ytterligare en nätgrupp, Bollebygd. Om lämpligheten av att göra en lokaluppställning för ett så litet område, som inte tar mer än ungefär 5 sidor i katalogen, rådde delade meningar. Det framhölls, att antalet planerade nätgrupper är mycket stort och att några av dem bli mycket små. Det kunde under sådana förhållanden icke vara lämpligt att ha en avdelning i katalogen för varje nätgrupp; det måste översikten bli lidande på.

Återhållsamhet med ytterligare lokaluppställningar.

Uppställningsfrågan fick ny aktualitet 1949, när det gällde att välja uppställningsform för allmänningen i Stockholms-delen. Där hade automatiseringen fortskridit så långt, att 4 st. av de nio planerade nätgrupperna, beräknades vara

Andersson Bertil E Säby 1/67	Ingårö 15	Andersson Bernhard Lantbr. Råknäs Pa Gus-	Lagno 86	Andersson Gustav Båttvarvsäg. Pa Stavsudda	N. Stavsudda 94
Andersson Emil Ekhega	Ingårö 36	Andersson Knut Båttbygg. Västervik	Lånås 29	Andersson Bertil Bankkass. Pa Högånäs Sthlm 1	somm.bost ..... N. Tynningö 49
Andersson Elsa Fru	Ingmarsö 9	Andersson Alfred Dir.	Lånås 39	Andersson E Josef Droskäg. Vasholmen Pa Hö-	ganäs Sthlm 1 ..... N. Tynningö 22
Andersson F C Handl.	Ingmarsö 20	Andersson K R Källarmäst. Rastaborg	Lånås 62	Andersson Thure Arrend. Värmdö prästgård ...	..... N. Värmdö 122
Andersson Fritz Hemm.äg.	Ingmarsö 17	Andersson John Lantbr.	Lånås 60	Andersson Gösta Bergspräng. Moränv. 11	Norrviiken 159
Andersson Ragnar Hemm.äg. Båttdraget	Ingmarsö 24	Andersson Bertil A Akare Ekenborg ...	Lånås 1	Andersson Elisabet Fru Sollentunav. 7	Norrviiken 190
Andersson Wiktor Hemm.äg. Fridhem	Ingmarsö 31	Andersson O Lantbr. Saxta	Lindholmen 8	Andersson Julia Fru Västerled 13 ...	Norrviiken 166
Andersson Eskil Lantbr. Stenbacka ...	Ingmarsö 50	Andersson A Trädg.mäst. Kullen	Lindholmen 104	Andersson Nils Hålsöv.tillsyn.m. Uppl.v. 18	..... Norrviiken 502
Andersson Henrik Byggn.enick. Skogstigen 1	Jakobsberg 197	Andersson Karl I Div.arb. v:a Bergvik	Lisön 29	Andersson Yngve G Ing. Lindv. 21	Norrviiken 241
Andersson K J Fabr.arb. Hammarv. 7	Jakobsberg 183	Andersson Idus Grovarb. Bro Pa Osmo	Lisön 37	Andersson Lage Köpm. Lindv. 34	Norrviiken 338
Andersson E Fabr.r Trädgårdsv. 1	Jakobsberg 68	Andersson Anton Slakt. Stennäs Pa Osmo	Lisön 16	Andersson Sture W Tjänstem. Sturev. 32	Norrviiken 250
(Snick.fabr. Sthlm 35 06 90)		Andersson Henning Lärkbacken Pa Osmo	Lisön 34		
Andersson Elvy H K Früken Enköpingsv. 17 ...	Jakobsberg 194	Andersson J W Arrend. Fåglarö Pa Vaxholm ...	Mjölkö 32		
Andersson Nils Förm. Viksjöv. 11	Jakobsberg 267				
Andersson Axel Journ. Kullens v. 1	Jakobsberg 77				

Fig. 3. I avdelningen »Övriga stationer» bestämmes — tidigare även i Stockholmsdelen — ordningsföljden mellan abonnenterna i första hand av efternamnen, i andra hand av stationsnamnen.

färdiga vid utkomsten av 1950 års katalog, nämligen Mälardalen, Sigtuna-, Tumba- och Vallentuna-områdena. Att lägga upp nio stycken lokaluppställningar ansågs ej lyckligt, då härigenom sökandet i katalogen skulle försvåras för stockholmsabbonnenterna, som inte kunde beräknas vara så insatta i åt vilket väderstreck från Stockholm den sökta abonnenten bor. De relativt små nätgrupperna skulle komma för mycket i skymundan genom stockholmsavdelningens dominerande omfattning. Det bestämdes därför i stället, att de nio nätgrupperna skulle stå kvar i allmänningen som en enda avdelning med abonnenterna i första hand ordnade efter tillnamn. Då stationsnamnen i och med automatiseringen försvinna, gällde det att välja inplaceringsord i andra hand. Valet föll på titlarna, varigenom samma inplaceringsordning erhöles som i lokaluppställningen för Stockholm. Sammanblandningen av de olika områdenas abonnenter med varandra gör det nödvändigt att riktnumret, som i en lokaluppställning kan anges överst i marginalen, här måste anges individuellt för varje abonnent. Telefonadressen till sådan abonnent består följaktligen av tre delar: 1) nätgruppsnamn, som ansågs böra bibehållas, så länge automatiseringen av rikstrafiken inte fått någon större omfattning, 2) riktnummer och 3) abonnentnummer. I katalogen ordnades sedan för överskådlighetens skull den typografiska uppställningen så, att de tre komponenterna kommo i var sin kolumn och överst i varje spalt försågos med rubriker: *omr.-namn*, *rikt-nr*, *ab.-nr*.

Vi tillämpa sålunda fr. o. m. 1950 års katalog två olika principer för uppställningen, dels den

gamla lokaluppställningsprincipen, dels den nya i Stockholmsdelen införda principen. Frågan är, hur vi skola gå till väga i fortsättningen, när abonnenterna inom de övriga delarnas allmänningar bli automatiserade. Detta får visserligen avgöras från fall till fall, men utvecklingen får förmodas bli ungefär följande. Några få ytterligare städer komma att begära lokaluppställning, vilket de få, i den mån abonnentantalet motiverar det och i den mån de äro nätgruppsstationer. Vimmerby exempelvis skulle alltså ha en chans att få lokaluppställning men inte Huskvarna, som ej är nätgruppsstation. Av återstående abonnenter blir en del liksom tidigare uppslukad av redan förefintliga lokaluppställningar och återstoden ordnas i blandad uppställning efter Stockholmsmodellen.

Benämningen på katalogavdelningar och katalogdelar.

Om en nätgrupp hade egen avdelning i katalogen, »lokaluppställning», benämndes också denna avdelning i början nätgrupp. Det stod alltså exempelvis »Borås nätgrupp» i katalogen som rubrik för avdelningen i fråga.

Senare bestämdes, att ordet nätgrupp skulle utbytas mot »stationsgrupp», som ansågs riktigare.

Det gjordes emellertid mot båda dessa benämningar den invändningen, att de äro rätt oförståeliga för abonnenterna; det vore bättre att ha en beteckning, som talade om att katalogavdelningen i fråga omfattar abonnenterna i en stad jämte dess närmaste omgivning. Så tillkom formen »området», exempelvis »Borås-området», som kortfattad beteckning för automatiserade lokaluppställningar i katalogen.

	Omr.-namn	Rikt-nr	Ab-nr		Omr.-namn	Rikt-nr	Ab-nr
Andersson Valtrid Chauff. Hammarv. 13	Jakobsberg	0758	312 35	Andersson Karl Ingvar Fiskare Burg	Möja	92	
Andersson Rolf Chafedekorat. Skälvik	Gällnöby	58		Andersson Karl Rudolf Fiskare Björkö	Örnö	560	78
Andersson Gustav Harry Civiling. Ryttingev.	Strömna	0766	401 81	Andersson Levin Fiskare Fifång Pa Trosa	Torö	310	67
Andersson Stig I Civiling. Centralv. 11 C	Uppl. Väsby	0760	307 75	Andersson Nils Fiskare Ljungsbo daudd Pa Akersberga	Österskär	0764	201 63
Andersson Hilding Cykelrepar. tomt 37 Djurö	Djurhamn	0766	503 62	Andersson Thorvald Fiskare Pa Stavsudda	S. Stavsudda	27	
Andersson Margit Damfris. Kungaberga 1 Pa Färentuna	Mälarsöarna	0756	422 92	Andersson Verner Fiskare Uvön Pa Ustanå	Björnhuvud	0764	540 38
Andersson Alfred Dir.	Linnäs	0764	402 39	Andersson John Fiskhde N. Enby Pa Hemfosa	Tumba	0753	441 61
Andersson J: r Aron Dir.	Dalarö	184		Andersson Gustaf A Fjärdingsm. fd, Skälsmara	Ingårö	0766	440 19
— Även Skogsstigen 8	Dalarö	396		Andersson E Gust. Folksk.lär. Klockargården Pa Färentuna			
Andersson C F Dir. Tjappan somm.bost.	Strömna	0766	402 55		Mälarsöarna	0756	420 38
Andersson Edwin Dir. Carlshill Pa Vaxholm	Rindö	0764	360 09	Andersson Josef Folksk.lär. Hjelmsta	Vallentuna	0762	241 41
Andersson Eric Dir. Långstrandsudd Pa Strömna	Fågelbro	0766	430 62	Anderson Ruben Folksk.lär. Uringe skola Pa Grödinge	Tumba	0753	240 31
Andersson Erik Dir.	Resarö	0764	370 78	Andersson Elna Folksk.lär:a Pa Ängarn	Vallentuna	0762	250 17
Andersson Filip Dir. Bernhardero	Skägga	0764	380 56	Andersson Elna Folksk.lär:a Soldatg. 17	Vaxholm	0764	303 42
Andersson Gösta Dir. Sjöberga Pa Norra Lagnö Sthlm 1				Andersson Signe Folksk.lär:a Avasta skola Pa Frösunda			
	Gustavsberg	0766	306 07	Andersson Tyra Folksk.lär:a Västerby skola Pa Hemfosa	Tumba	0753	230 75
Andersson Herm. Dir. v:a Fjeldstuen	Österskär	0764	200 43	Andersson John Ivar Fortif.arb. Kronudden 31	Vaxholm	0764	305 43

Fig. 4. I avdelningen »Övriga stationer» i *Stockholmsdelen* bestämmes ordningsföljden mellan abonnenterna numera i första hand av efternamnen, i andra hand av *titlarna*. Områdesnamn, riktnummer och abonnentnummer ha som synes uppställts kolumnvis och försetts med rubriker.

Att det blev »Borås-området» och inte »Boråsområdet» i ett ord sammanhänger med en tidigare benämningsfråga. När en växelstation automatiserades och fick samma nummerserie som centralstationen och denna senare hade s. k. lokaluppställning, överflyttades som tidigare nämnts växelstationsabbonenterna till lokaluppställningen. För att den i katalogen sökande skulle veta om detta, intogs en notis härom i stationsförteckningen invid växelstationsnamnet: »Abbonenterna återfinnas i abonnentförteckningen för X-köping». När det sedan blev allt fler och fler automatiserade växelstationer, började den utförliga notisen ta för stort utrymme och utbyttes mot den mera kortfattade formen »X-köpingsnr». När man sedan kom till automatiseringen av Sandviken och en del växlar under Lund, började man bli tveksam om formuleringen: det borde ju egentligen heta »Sandviksnr» och »Lundnr», men kunde inte det bli missförstånd? Det fanns visserligen inga stationer som hette »Sandvik» och »Lunda», men det fanns däremot mängder av orter med dessa namn, och det gjorde, att formerna i varje fall icke voro fullt klara och entydiga. En stationsförteckning borde ge klart besked om stationens verkliga namn, så att läsaren slapp komma i tvivelsmål. Språkexperten professor Wellander tillfrågades för säkerhets skull och var då¹⁾ överens med oss om att man för att inte eftersätta klarheten kunde genomgående ange stationsnamnet i *nominativform*. För att göra det lite smakligare i sådana fall som Sandviken, Lund, Trollhättan etc. kunde man lämpligen sätta *namnet*

i fetstil och *nr* i mager stil, med ett bindestreck emellan. Man skrev alltså *Sandviken-nr*, *Lund-nr*, *Trollhättan-nr*, *Buskhyttan-nr*, *Haverövalle-nr*, *Göteborg-nr*, *Norrköping-nr* etc.

Detta var upprinnelsen. När det så blev bestämt om benämningen »området», försökte vi till att börja med gå efter samma princip, och det blev alltså även här exempelvis »Norrköpingsområdet», »Trollhättan-området» osv., ehuru det inte gjordes någon skillnad på stilsorterna.

När det gällde katalogdelarnas benämning handlade vi däremot icke på samma sätt utan skrevo exempelvis »Norrköpingsdelen», »Halmstadsdelen», »Göteborgsdelen», dvs. med stationsnamnet i genitivform (även Falu-delen, som dock på grund av en lapsus ett år kom att heta Falun-delen).

I känslan av inkonsekvensen i handlingssättet rådfrågade vi Nämnden för Svensk Språkvård. Lektor Bergman ansåg, att man kunde skriva Göteborgsdelen men Göteborg-området, även om den sistnämnda formen inte är vacker. Resultatet blev, att vi gjorde en kompromiss: områdesnamnen få nu genitiv-s, där språkbruket så ford- rar, exempelvis Norrköpings-området, Göteborgs-området, i andra fall bibehålles nominativformen, exempelvis Gävle-Sandviken-området, Trollhättan-området, Lund-området.

Vi ha följaktligen två olika principer: i namn på delar och de flesta områden följa vi språkbruket med genitivform för stationsnamnet; i stationsförteckning och i ett fåtal områdesnamn däremot ha vi stationsnamnen i nominativ. Sistnämnda avvikelser har dock knappast sitt för-

1) Förfrågan gjordes pr telefon, varför prof. Wellander efteråt förklarligt nog icke kunnat erinra sig densamma.

nämsta skäl i farhåga för förväxling med andra namn. Om det finns en avdelning i Malmö-delen, som heter Lunda-området, är det nog ingen som ej förstår, att det avser staden Lund med omnejd. Samma med Falu-området och Trollhätte-området. I fråga om Gävle-Sandviks-området vore det möjligen någon risk för missförstånd, därför att vi ha gårdar i Gävleborgs län, som heta Sandvik.

Det verkliga skälet för bibehållande av nominativformen i stationsförteckning och en del områdesnamn får väl sägas vara angelägenheten av att vid beställning av rikssamtal stations-resp. nätgruppsnamnet kommer till användning i sin rätta form, så att telefonisten icke missförstår eller i varje fall får svårare att uppfatta beställningen.

Yrkesregistret.

Abonnentförteckningen fick rätt snart ett komplement i yrkesregistret, där abonnenterna äro grupperade branschvis.

Yrkesregistret, »denna bekväma genväg» vid uppsökandet i katalogen av en abonnent, såsom vi själva uttryckt oss i en redaktionell annons, är ett ganska tidigt påfund. Det infördes redan på 90-talet men blev sedan länge förbehållet endast Stockholms-delen. Först i slutet av 20-talet hade samtliga katalogdelar fått yrkesregister.

Yrkesregistrets uppgift är att

- 1) ge abonnenten möjlighet att välja ut en ur läges- eller annan synpunkt lämplig yrkesman och
- 2) genom sin uppställning vara ett värdefullt komplement till abonnentförteckningen.

Nya eller ändrade yrkesrubriker tillkomma i allmänhet efter begäran från en eller flera abonnenter. Vi utöva en viss censur — exempelvis får sakkunskapen ibland rådfrågas om lämpligaste formuleringen för en rubrik, vidare undvika vi att införa alltför specialiserade rubriker, om det finns lämplig kollektiv rubrik — men i allmänhet får abonnentmajoriteten vad den vill ha. En viss försiktighet får iakttagas med hänsyn till konkurrensen. Det har under årens lopp i yrkesregistret utkämpats bittra fejder mellan olika organisationer inom samma bransch. Ett önskemål, som därvid varit mycket vanligt, är att vederbörande organisation skall erhålla egen rubrik och att de utanför organisationen stående konkurrenterna antingen uteslutas helt och

hållet ur yrkesregistret eller också tilldelas någon annan mer eller helst mindre lämplig rubrik. Vi ha självfallet fått inta en i möjligaste mån opartisk inställning i striden och sökt behandla alla lika. Ett bland de sätt, som därvid kommit till användning, är att organisationen fått utmärka sina medlemmar medelst en asterisk eller annat tecken. Värdet för abonnenterna själva av denna s. k. stjärnmärkning är naturligtvis diskutabelt — de få betala 2 kr pr stjärna, dock minst 50 kr pr yrkesrubrik i Stockholms-delen och 25 kr i annan del — men den har dock otvivelaktigt gjort sin nytta för åstadkommande av lugn på stridsfronten.

Vid redigeringen av telefonkatalogens yrkesregister är det icke möjligt att lägga upp en rubrik för varje vara eller för vars och ens specialitet, ty registret skulle då — vilket även tidigare från allmänhetens sida påtalats — bli alltför gyttigt och oöverskådligt med ett flertal likartade eller närbesläktade rubriker men med endast ett fåtal abonnenter under var och en, beroende på att icke alla vilja kosta på sig införing under flera yrkesrubriker utöver den gratis medgivna under *en* rubrik. Vi måste därför försöka få en koncentration till stånd, varvid det ej kan hjälpas, att variationerna de olika yrkesmännen emellan ej komma så tydligt till synes, som vederbörande själva kanske skulle önska. Det var för att motverka denna bristande variationsmöjlighet, som man uppfann reklamtexten, varmed den enskilda abonnenten fick möjlighet att mot en viss avgift under den kollektiva rubriken ange sin specialitet (närmare här om under nästa avsnitt, sid. 145).

Katalogutredningen 1942—46.

År 1942 startades på förslag av förrådsbyråchefen en katalogutredning. Dennas huvuduppgift var att utreda förutsättningarna för åstadkommande av en för abonnenterna så bekväm katalogtyp som möjligt. Utredningen avlämnade två betänkanden, det sista 1946.

Katalogutredningen kom till den slutsatsen, att den bästa lösningen av problemet vore utgivning av små lokalkataloger i händigt format, utdelade gratis till samtliga abonnenter inom vederbörande område, jämsides med ett begränsat antal rikskataloger, uppställda på annat sätt än lokalkatalogen och avsedda att utdelas till abonnenter med större rikssamtalsfrekvens.

Ursprungligen hade Katalogutredningen tänkt sig, att de föreslagna lokalkatalogerna skulle kunna ges en mera gedigen utstyrsel, bättre papper och större stil än vad rikstelefonkatalogen bjuder på. De skulle även utrustas med stegregister och andra dylika agremanger, som kunde tänkas underlätta bokens användning.

Katalogutredningen kom emellertid underfund med att i den formen kunde förslaget icke realiseras, därför att det skulle bli alldeles för dyrt: den årliga kostnadsökningen beräknades till 1,8 miljoner kr. Förslaget modifierades därför så till vida, att lokalkatalogerna skulle få det enklare utförande, som bestått de av telegrafverket tidigare utgivna experimentkatalogerna i Eskilstuna m. fl. orter. Även i detta alternativ uppstod en merkostnad beräknad till ca 300 000 kr pr år.

Telegrafstyrelsen var tveksam med hänsyn till kostnadsökningen och beslöt söka utröna, hur abonnenterna skulle reagera inför en så genomgripande förändring som den föreslagna. Undersökningen härav anförtroddes åt Institutet för marknadsundersökningar men gav icke något deciderat utslag. Abonnenter med större rikssamtalsfrekvens hade i allmänhet inte något att erinra — de skulle ju också få båda katalogerna — men av privataffabonmenterna var det närmare hälften, som ställde sig direkt avvisande till förslaget. Med hänsyn härtill ävensom till den omständigheten, att så vitt av undersökningen kunde bedömas något egentligt missnöje tydligen icke rådde med den hittillsvarande rikstelefonkatalogen vare sig bland affärsmän eller privataffabonmenter, ifrågasatte Katalogutredningen, om icke frågan t. v. borde läggas åsido för att mogna ytterligare. Detta blev också styrelsens beslut.

Att det skulle bli mycket dyrare för telegrafverket att trycka katalogen på tjockt skrivpapper och med större stilar än de nu i katalogen använda är ju inte förvånande. Men det är kanske mången som frågar sig: hur kan det komma sig, att katalogutgivningen även i det relativt enkla utförandet skulle bli så dyrbar för telegrafverket, medan de privatutgivna 150—175 lokalkatalogerna t.o.m. ge överskott, och detta trots att de i flertalet fall äro mycket påkostade i fråga om papper, tryck, stegregister etc.

Det finns flera bidragande orsaker till detta till synes egendomliga fenomen. För det första skulle som nämnts telegrafverket ge ut dubbla

kataloger. För det andra skulle telegrafverkets kataloger utdelas gratis, medan lokalkatalogerna åtminstone i de allra flesta fall betinga ett pris. Den tredje och främsta orsaken är emellertid den, att det är papper, tryck och bindning, som äro de ojämförligt största utgiftsposterna vid katalogutgivning, och att därför upplagens storlek betyder så mycket. Telegrafverkets katalog skola *alla* abonnenter ha, och den utgår följaktligen i mycket stora upplagor. Lokalkatalogens upplaga kan avpassas efter det antal, som kan säljas. En av Katalogutredningen gjord undersökning visade en genomsnittlig upplagesiffra för lokalkatalogerna av 20 % av abonnentantalet inom resp. områden.

Bland de förslag, som Katalogutredningen under sitt arbete mottog från olika håll var även följande. Lokalkatalogfrågan skulle kunna lösas på så sätt, att verket på lämpliga orter, där lokalkatalog nu utges av ett tidningsföretag eller en köpmanna- och hantverksförening eller liknande (således ej privatperson), försöksvis skulle inleda samarbete med katalogutgivaren och på så sätt få utrönt, hur stort belopp pr abonnent verket måste tillskjuta, för att lokalkatalogen skulle kunna utdelas fritt till alla abonnenter inom lokalkatalogområdet. Textmaterialet till katalogen skulle telegrafverket tillhandahålla vederbörande med ensamrätt.

Katalogutredningen invände mot förslaget först och främst att det lika litet som utredningens eget var ekonomiskt genomförbart. Vad som är gemensamt och oförändrat i båda fallen, både vid liten och stor upplaga, är sättningskostnaden. Denna är dock av underordnad betydelse i förhållande till övriga kostnader. Det som betyder mest är som ovan påpekats kostnaden för tryck, papper, bindning, pärmar och stegregister. Det syntes enligt Katalogutredningens uppfattning icke berättigat antaga att denna kostnad skulle bli mindre, om materialet anskaffades och arbetet utfördes i privat regi i stället för genom telegrafverket. Det funnes med andra ord icke något som talade för att merkostnaden vid ett allmänt genomförande av förslaget skulle komma att med något avsevärdare belopp understiga den merkostnad, som det enligt Katalogutredningens uppfattning oantagliga alternativet med av telegrafverket utgivna lokalkataloger i motsvarande utstyrsel skulle medföra, dvs. 1,8 miljoner kr/år.

Katalogutredningen ställde sig kritisk även till andra detaljer i förslaget, exempelvis att ensamrätt utan fri och öppen tävling skulle ges till viss utgivare, att inte abonnenter på alla orter skulle få de fina katalogerna, m. m. och avstyrkte förslaget.

För att till full evidens få klarlagt, att Katalogutredningens uppfattning om de ekonomiska konsekvenserna av förslaget var riktig, gjorde förrådsbyrån sedan (1946) ett praktiskt prov. Ett centralstationsområde utvaldes, där omkring 18 000 rikstelefonkataloger då utdelades årligen. Inom området utkom även en väl redigerad lokaltelefonkatalog i en upplaga på 4 000 ex. Det visade sig därvid, att ett samarbete på ovan skisserat sätt skulle komma att kosta telegrafverket 3,60 kr pr exemplar, dvs. för 18 000 st. 64 800 kr. Motsvarande kostnad i den kalkyl, som Katalogutredningen hade uppgjort på basis av de priser, som telegrafverket enligt infordrade anbud finge räkna med, var 52 500 kr. Provet bestyrkte följaktligen den slutsats, som Katalogutredningen kommit till. Det kan i förbigående nämnas, att den rikstelefonkatalog, som utdelades inom området och som innehöll 4 gånger så många abonnenter som privatkatalogen, kostade 36 000 kr.

Även om det naturligtvis vore trevligt att kunna ge abonnenterna en elegantare katalog, kan det ju icke sägas vara förenligt med god ekonomi att på en publikation av så efemär natur som telefonkatalogen kosta på lyxutförande.

Det finns f. ö. andra skäl än de rent ekonomiska, som lägga hinder i vägen. Detta gäller exempelvis om stegregistret, en finess som är mycket vanlig i de privata lokalkatalogerna. För dem, som ej äro vana att slå i uppslagsböcker, är det otvivelaktigt till stor hjälp att i katalogmarginalen ha ett alfabetregister, utstansat eller på annat sätt anbragt.

Införing av stegregister har varit på tal även för rikstelefonkatalogen, och det förekommer icke sällan, att privata företagare på entreprenad förse exemplar av rikstelefonkatalogen med dylikt register. Enligt uppgift varierar priset på användbara sådana mellan ungefär 6 och 7 kr. Andra, enklare register, som icke åstadkommas genom utstansning utan enbart påtryck på snittytan, ha även lanserats av påhittiga uppfinnare.

Bortsett från kostnadsökningen, som stegregistret i rikstelefonkatalogerna skulle medföra, är införingen otänkbar ur tillverkningsynpunkt, därför att den tar för lång tid att åstadkomma. Från bokbinderiet levereras i genomsnitt 25 000 böcker pr dag. Skulle dessa efteråt förses med stegregister, innebure det en fullständig stagnation av katalogexpeditionen och sålunda försämrade katalogservice. Det behöver knappast framhållas, att ingen av de stora världskatalogerna har alfabetiskt stegregister. Redan det enkla tumtag, varmed telegrafverket försett katalogerna — en utstansning i nedre hörnet till vederbörande abonnents avdelning i katalogen — innebär en tidsödande procedur.

Abonnentens text i katalogen.

I katalogens barndom.

Till en början fanns det ingen som helst begränsning av abonnentens rätt att inkomma i katalogen och inte heller några bestämmelser om vad hans uppgift skulle omfatta. Abonnenten infördes i regel på så många ställen han själv önskade och utan begränsning av texten, och enligt muntlig tradition utökade de tjänstgörande på katalogexpeditionen själva antalet införingsställen, dels för att underlätta sökandet i katalogen, dels för att få den i början rätt magra katalogen något mera imponerande till omfånget.

»Treradssystemet.»

Inom få år blev det dock nödvändigt med en ransonering av antalet införingsställen; varje

abonnent togs in gratis endast en gång i abonnentförteckningen och en gång i yrkesregistret. Så småningom blev även det därvid tillåtna gratisutrymmet begränsat till max. 3 rader pr abonnemang. »Treradssystemet», som det kallades, gav naturligtvis de större abonnenterna goda möjligheter att breda ut sig och reklamera, och det utnyttjades även för införing på flera ställen med olika inplaceringsord.

Den »kvalitativa» införingen.

På förslag av 1924 års katalogkommitté avlöstes »treradssystemet» av det nu gällande systemet, som i korthet går ut på följande.

Varje abonnent är berättigad att i katalogen gratis få taga in så mycket text som behövs för

hans rätta identifiering. Oberoende av om abonnentens införing tar en eller flera rader i anspråk får han en gratisuppgift i abonnentförteckningen och en i yrkesregistret. Texten får emellertid bara innehålla vissa bestämda, för telefoneringen erforderliga uppgifter; vad han därutöver vill taga in får betalas. Man kan även uttrycka saken så, att varje telefonnummer får förekomma gratis bara en gång i abonnentförteckningen och en gång i yrkesregistret. Normalt införas då på det fria införingsstället abonnentens alla telefoner. Det är emellertid medgivet för abonnenten att om det lämpar sig bättre dela upp telefonerna på olika införingsställen, exempelvis för annat inplaceringsord, dotterbolag, affärer, biografer, bostadstelefoner m. m. Vissa hänsyn ha vidare tagits till växelabonnenterna, som medgivits en viss gratisinföring av anknytningstext i förhållande till antalet abonnerade ledningar.

Betald text.

De avgifter vi pålägga abonnenterna för »betald text» tjäna det dubbla syftet att vara en hämsko på verkligt onödig text och att hjälpa telegrafverket att finansiera katalogen.

En stor del abonnenter nöjer sig inte med vad de få föra in gratis, och det är för dem som den betalda texten inrättats. Det kan vara införingar av många slag. En vill ha in en extra uppgift på ett annat uppslagsord än det som den ordinarie uppgiften är inplacerad på, en annan vill tillåta en inneboende att sätta ut sitt namn i katalogen, en tredje vill kosta på sig dubbla titlar (vi medge gratis bara en, kortfattad titel). Kataloginstruktionen specificerar flera olika slag av betald text. Den största kategorien — frånsett nyssnämnda extrauppgifter — äro anknytningsuppräkningsarna, som ge växelabonnenterna möjlighet att till stor del i reklamsyfte ange sina olika avdelningar och verksamhetsgrenar. Speciellt när abonnenten kostar på sig ny rad för varje avdelning faller uppräkningsgenom de uppkommande vita fälten på sidorna lätt i ögonen. Även om dessa uppräkningsgenom ge icke föraktliga inkomster för katalogen måste man dock säga, att de strängt taget icke äro nödvändiga för telefoneringen och att de taga dyrbart utrymme i anspråk. De stora världskatalogerna ha för länge sedan fått gå ifrån denna spatiösa uppställning. De amerikanska katalogerna ut-

göra därvidlag ett skolexempel på väl tillvarataget katalogutrymme med sin nästan 100-procentigt enradiga uppställning och all onödig text bannlyst.

När man talar om onödig text i katalogen, får man emellertid ej glömma, att det finns extra text, som är ganska nyttig, nämligen de extra införingarna på olika uppslagsord. De underlätta otvivelaktigt sökandet i katalogen högst avsevärt.

Som framgår av kataloginstruktionen kostar den betalda texten i Stockholms-delen f. n. 50 % mer än i de övriga delarna.

Telefonkatalogen som blivit adresskalender.

Om man skulle hålla strängt på den i det föregående angivna grundprincipen — att man får taga in gratis i katalogen endast det som behövs ur *telefoneringssynpunkt* — finge en hel del av nuvarande text utrangeras såsom otillåten. Sålunda kan exempelvis adressangivningen i flertalet fall icke anses nödvändig för detta ändamål. De fall, då adressen behövs för att man säkert skall kunna identifiera den sökta abonnenten, exempelvis när två eller flera abonnenter ha samma tillnamn, titel och förnamn, äro ju inte alltför många och kunna icke sägas motivera den 100-procentiga adressangivning, som vi nu ha i katalogen och som självfallet är mycket kostsam. Visserligen är adressen i katalogen icke någon ny företeelse, den fanns redan på ett tidigt stadium av katalogens tillvaro, men det var förmodligen mera för att fylla ut de fria tre raderna; i varje fall var adressinföringen då icke konsekvent genomförd. Så småningom vande sig emellertid abonnenterna vid att betrakta katalogen inte bara som en telefonbok utan dessutom som en adresskalender att anlitas både vid korrespondens och personliga besök. Denna utveckling är icke något för oss enastående, detsamma är fallet även i andra länders kataloger.

I instruktionens 7 §, som handlar om adressen i katalogen, står i anmärkningen till mom. 1 d, att beteckningen Postbox + nummer icke godtages som postadress, vilket måhända kan synas en smula egendomligt. När det duger för posten, kunde det väl duga för oss också. Instruktionsbestämmelsen tillkom egentligen av det skälet, att man — bortsett från telefonnumren — så mycket som möjligt ville begränsa införing av siffror i katalogen, därför att de vållade missförstånd. Det hände nämligen inte så sällan, att

abonnenter i ren tanklöshet vid telefonering inte så noga skilde på telefonnummer och andra nummer utan togo det som först föll i ögonen (detta var före de 5- och 6-siffriga telefonnumrens tid). Exempelvis förekom det, när postadresserna Lidingö 1, Lidingö 2 och Lidingö 3 infördes i katalogen, att abonnenter i hastigheten ringde upp telefonnummer 1, 2 eller 3.

Med våra nuvarande långa telefonnummer är denna risk inte så stor längre. Vi ha heller icke tidigare benhårt hållit på förbudet, när skäl till undantag funnits. Exempelvis finnas i Stockholms-delens »Övriga stationer» många abonnenter, som ha på Stockholm 1.

Vi ha däremot icke funnit skäl att stryka bestämmelsen, eftersom det otvivelaktigt i allmänhet är bättre att ha en verklig adressangivning, som säger, var abonnenten eller i varje fall hans telefonapparat geografiskt är belägen. Katalogens adresser användas ej enbart vid korrespondens utan även för personliga besök.

Talregistreringsmaskin.

Innehavare av talregistreringsmaskin har ibland svårt att förstå varför det skall behövas ett särskilt tecken i katalogen, som utmärker innehavet, och framför allt varför tecknet ibland skall behöva stå utsatt framför varje nummer i uppgiften.

Skälet till att vi hålla på införingen av talregistreringsbeteckningen är, att telegrafverket vill varsko den påringande om att hans samtal till vederbörande apparat kan bli reproducerat. Om talregistreringsmaskinen kan vara kopplad till vilket som helst av flera nummer är det då också nödvändigt att sätta märket framför vart och ett av dem, om varningen skall få full effekt.

Reklamtexten i yrkesregistret.

Reklamtexten tillskapades på förslag av katalogkommitterade på 20-talet. Idén torde ha hämtats från den danska katalogen. Reklamtexten skulle med sina rader i kursiv stil under abonnentens kataloguppgift bli en diskret men ändå effektiv reklam, en upplysning om saker och ting, som inte fingo utsägas i den ordinarie uppgiften, och den skulle vara förhållandevis billig, billigare än annonserna.

I den danska katalogen var reklamtexten tydligen ganska populär, ty den förekom och förekommer fortfarande rätt ymnigt vid sidan av

de vanliga annonserna. I de svenska katalogerna gick det sämre. Även om företaget normalt är trögt i portgången, så verkar det nog, som om idén inte riktigt slagit an hos oss. I 1931 års upplaga hade vi en inkomst av reklamtexten på 8 750 kr, i 1949 års upplaga 42 000 kr. Det är visserligen nära 5 gånger så mycket, men den absoluta ökningen är inte mer än 33 000 kr på 18 år. Samtidigt har annonsinkomsten i katalogen ökat netto från 194 000 kr till 1 558 000 kr eller med icke mindre än 1 364 000 kr. Nu kan det invändas, att annonserna ackvireras, under det att i fråga om reklamtexten det är abonnenterna själva som få taga initiativet. I själva verket ha vi på försök låtit annonsagenterna offerera även reklamtext till kunderna, ehuru utan framgång.

Annonserna.

Annonseringen i katalogen kan numera sägas ha slagit igenom. Det har emellertid icke saknats klandrande röster, både från enskilda och sammanslutningar inom affärslivet. Så uttalade på sin tid exempelvis Stockholms m. fl. Handelskammare den åsikten, att annonserna borde bannlysas ur katalogen. Gentemot den framförda kritiken ha vi hävdats, att så länge annonserna icke ges den omfattning, att de försvåra läsningen av katalogtexten, äro de fullt berättigade. Erfarenheten har lärt oss, att det för vissa affärsabonnenter finnes ett starkt behov att på ett eller annat sätt komma mera till synes i den stora massan abonnenter eller att få framhålla någon särskild specialitet i sin tillverkning eller försäljning. Härför är annonsering onekligen ett lämpligt och nära till hands liggande sätt. Om annonserna äro väl redigerade och placerade och som nämnts inte alltför omfattande, bidra de till att göra en katalog livligare och därför mera intresseväckande. Att annonseringen i telefonkatalogen får anses särskilt värdefull med anledning av bokens stora spridning torde även vara uppenbart. Det torde ej finnas någon enda telefonkatalog i hela världen, vare sig statlig eller privat, som ej tillmötesgår sina abonnenter med mottagande av annonser. För den händelse ett privatekonomiskt företag gäve ut vår rikstelefonkatalog är det inte uteslutet att dess användning som annonsorgan skulle vara betydligt hårdare utnyttjad än nu, och vi skulle säkert ådraga oss anmärkning för bristande affärssinne,

för den händelse vi icke tillvaratoge denna möjlighet till kompensering av åtminstone en del av katalogkostnaderna.

Annonsackvisitionen för katalogen är anförtrödd åt Annonsbyrån Hugo Krantz, vars omkring 20 ombud ha var sitt område av landet att bearbeta. Ersättningen är lagd på provisionsbasis. Det var en tid ifrågasatt att telegrafverket skulle taga annonsverksamheten i egen regi. Av de kostnadsberäkningar, som uppgjordes, föreföll det som om åtminstone någon vinst skulle kunna ernås vid ett dylikt arrangemang. Å andra sidan var den kalkylerade vinsten icke av någon nämnvärd storlek och dessutom rätt osäker, och härill kom, att projektet ju förutsatte, att vi måste anställa för annonsarbetet specialutbildat folk, som under en del av året måste sysselsättas med annat arbete. Under sådana förhållanden ansågs klokast att i stället bibehålla avtalet med ett företag, som hade annonsverksamheten till specialitet.

Kränkning av annans rätt.

I kataloginstruktionens 5 § 8 mom. påpekas, att abonnentens uppgift i katalogen icke får ges sådan lydelse eller form, att annans rätt därigenom kränkes, varjämte lämnas en del exempel på sådana icke tillåtna införingar.

I praktiken är det inte alltid så lätt att undvika införingar av detta slag; man måste tro abonnenten på hans ord och kan inte kosta på sig en dyrbar och omständlig kontroll. Vi åtaga oss icke heller något ansvar för eventuella olämpliga införingar, men det ligger naturligtvis även i vårt intresse att undvika dem och snarast rätta till dem, när de upptäckas.

Om vi inte själva uppmärksamma dylika införingar, så gör säkerligen den förfördelade parten det ganska snart och slår larm. Man får i sådant fall vara försiktig och ordentligt förvissa sig om att det verkligen är fråga om kränkning av annans rätt. Ofta är det nog så, att det helt enkelt är fråga om normal konkurrens och inte alls om den kränkning, som abonnenten försöker göra gällande. Den klagande måste därför visa,

att hans anmärkning är berättigad, exempelvis genom företeende av något slags officiellt bevis från registreringsmyndighet, domstol e. d. Det räcker emellertid inte med att visa upp ett papper, varav framgår att man klagat hos Kungl. Maj:t eller annan myndighet, det räcker inte heller med en underrätts dom innan denna vunnit laga kraft och alltså ännu kan överklagas i högre rätt.

Många gånger kan man lyckas ordna upp frågan genom att tala med den andra parten. Han har kanske inte alls gjort införingen i ond avsikt utan i ren tanklöshet eller okunnighet, och då är ju saken klar genast. Det var t. ex. en professor, som hade skilt sig och gift om sig, och oturen ville att de båda fruarna råkade ha samma — och enda — förnamn. Professorn skrev en lång skrivelse till Telegrafstyrelsen och begärde att vi skulle förbjuda den första frun att stå med titeln professorska i katalogen, då detta vållade honom och hans nya fru en massa missförstånd och obehag. Vi talade med den första frun, som tog det hela ganska gemytligt och beredvilligt utbytte titeln professorska mot fru.

Ibland hjälpa dock inga övertalningar. Vi hade på sin tid klagomål från en Munthe över att det i katalogen fanns upptagen en annan person med detta namn fastän han i själva verket hette Munter. Klaganden företedde prästbevis på att anmärkningen var befogad. Vi föreslog då Munter att ändra i katalogen, men han vägrade. »Jag har kallats för och skrivit mig Munthe hela mitt liv — han var rätt gammal — så jag ändrar inte.» Vi ändrade i alla fall.

Bland instruktionens exempel på sådana fall, där kränkning av annans rätt kan riskeras, är särskilt att märka det sista, som handlar om när abonnent vill använda sig av annans firmanamn i katalogen. Detta förekommer merendels i sådana fall, då abonnenten är representant för en firma och önskar tala om detta i sin kataloguppgift. Man måste då mycket noga taga reda på om det verkligen förhåller sig så som abonnenten säger och från firman inhämta skriftligt medgivande för abonnenten att använda firmanamnet på önskat sätt.

Redigeringsarbetet.

Förplanering.

Katalogmaterialets väldiga omfång i förening med dess stora rörlighet — i genomsnitt ändras,

som redan omtalats, årligen var tredje abonnentuppgift — gör utgivningen av rikstelefonkatalogen till ett organisatoriskt och ekonomiskt pro-

blem av stora mått. Det är många medarbetare, som samverka vid katalogens tillblivelse och utkomst: abonnenter och stationer med leverans av textmaterial, redaktioner med redigering och kontroll av texten, annonsbyrå med annons-ackvisitionen, kartleverantörer, pappersbruk, sätter, tryckeri, bokbinderi och katalogdistributörer.

Det är angeläget, att böckerna äro så aktuella som möjligt, när de komma abonnenterna tillhanda, och därför måste tillverkningstiden trängas ihop så långt det går. Ju mer boken växer, desto svårare blir självfallet detta. Det förutsätter inte endast en snabb arbetstakt på alla fronter utan även att alla arbetsmoment klaffa fullkomligt, eftersom en rubbning på ett håll får verkningar på alla andra håll. För varje ny katalogsäsong, som tar sin början omkring 1 oktober, måste förrådsbyrån därför i förväg göra upp en detaljerad arbetsplan, där alla medverkandes prestationer äro fixerade för varje dag, som arbetet skall pågå. En del (ca 40 %) av denna arbetsplan visas i fig. 6 på vidstående sida.

Sista uppgiftsdag.

I arbetsplanen fixeras också den sista uppgiftsdagen, dvs. den sista dag, då uppgifter skola lämnas till stationer och redaktioner för att komma med i resp. katalogdelar. När sista uppgiftsdagen för abonnenterna är inne, ha stationerna 14 dagar på sig innan uppgifterna måste vara hos redaktionerna.

**1951 års
Rikstelefonkatalog**
Stockholms-delen

är under utarbete. Abonnenter, som önska ny eller
ändrad uppgift i katalogen, uppmanas att

snarast möjligt

göra anmälan härom till sin centralstation.

Uppskjut icke anmälan till sista dagen,
som är den 16 september 1950.

Efter denna dag kunna ändringar icke mottagas.

Bl. nr 78.

Fig. 5. Det är icke lätt att få abonnenterna att anmäla katalogändringar i tid. Bl. 78, som tillställs varje abonnent, förmår visserligen icke väcka alla, men att den gör god nytta visade sig förra året, då blanketten återinfördes vid en station, som tidigare använt sig uteslutande av annonsering.

Svårigheten ligger naturligen i att få abonnenterna att respektera sista uppgiftsdagen. Vi stöta på dem individuellt genom utsändande med kvartalsräkningarna av blankett 78, på sina håll dessutom genom annonsering, men trots allt kommer det eftersläntrare. Nu får naturligtvis sista uppgiftsdagen inte vara den sista i den meningen, att därefter några uppgifter omöjligt kunna mottagas. I själva verket ta vi också emot uppgifter så länge det över huvud är möjligt, åtminstone nya abonnenter; mindre viktiga ändringar få helt naturligt komma i efterhand. Det gäller här som alltid att avväga möjligheterna, dels å ena sidan se till att stationer och redaktioner kunna hinna behandla det erhållna ändringsmaterialet i tid, dels å andra sidan taga hänsyn till abonnenternas berättigade krav på smidighet och god service. Man bör med andra ord aldrig säga att det inte går, när det med litet god vilja går.

Katalogens utkomsttid.

Då och då händer det att vi, antingen direkt eller via insändaravdelningen i någon tidning, få den frågan, varför vi ge ut katalogerna omkring och efter årsskiftet i stället för under oktober månad, då ju de flesta flyttningarna äga rum. Frågan bottnar givetvis i okunnighet om vilket jättearbete det här gäller, men den ger på samma gång uttryck för samma önskemål, som uttalats här ovan, nämligen att vi skola kunna pressa ihop tiden för katalogens tillverkning, så att intervallen mellan sista uppgiftsdatum och katalogens utkomst blir den kortast tänkbara. Att därvid oktober nämnes som utgångspunkt är naturligt, då de flesta ändringarna i katalogen komma just under månaderna omkring den 1 oktober. Denna tendens var möjligen ännu mera utpräglad förr, när hyresmarknaden var en annan än nu och 1 oktober var den stora flyttningsdagen. Men även med den relativa orörlighet på hyresmarknaden, som gällt alltsedan 1940, är det otvetydigt fortfarande samma tid, som levererar lejonparten av ändringarna. Sålunda kommo år 1945 i Stockholmsdelen 43 % och i landsortsdelarna 35—38 % in under månaderna augusti—oktober. Åtminstone för Stockholms vidkommande går tendensen nu mot ännu större koncentration: år 1949 inkommo 38 % av ändringarna under augusti—september (motsvarande siffra 1945 var 33 %).

Fig. 6. Katalogen bör komma abonnenten till handa så snart som möjligt efter sista uppgiftsdagen. Med den ständiga ökning, som katalogmaterialet undergår, blir detta önskamål allt svårare att uppfylla; arbetsplanen tenderar till att successivt förlängas. Det hjälper icke med nya maskiner, det är arbetskraften som tryter.

Fig. 7. När korrekturläsarna gjort sin detaljgranskning, göres en snabb översyn med kritiska och katalogtränade ögon.

Katalogredaktion eller katalogredaktioner?

Redigeringen av rikstelefonskatalogen ombesörjes f. n. av tre olika redaktioner, en i Göteborg, som omhänderhar Göteborgs-, Borås-, Halmstads-, Skövde- och Uddevalla-Vänersborgs-delarna, samt två redaktioner i Stockholm, varav den ena redigerar Stockholms- och Gotlands-delarna och den andra, förrådsbyråns katalogredaktion, de övriga 17 delarna.

Det har inte alltid varit så. Före 1928 sköttes redigeringen av rikstelefonskatalogen centralt för hela landet på ett ställe, nämligen på den nuvarande katalogredaktionen på förrådsbyrån.

På förslag av katalogkommitterade 1924 decentraliserades redaktionsarbetet till flera redaktioner. Först fick Stockholms-delen en egen redaktion och sedan Göteborgs-delen, som då omfattade samma område som de fem delar tillsammans, vilka nu enligt ovan redigeras i Göteborg.

Decentraliseringen har medfört flera fördelar. Man har fått större förutsättningar för en intimare kontakt mellan redaktionen och allmänheten i Stockholm och Göteborg. Detta skapar större möjligheter att snabbare »klara av» en del enklare katalogspörsmål än vad fallet är,

när redaktionen är belägen på en annan ort än stationen. Systemet skapar även större möjligheter att koncentrera katalogutgivningen i tiden, detta givetvis förutsatt att tryckeriet kan öka sin kapacitet i motsvarande grad.

Å andra sidan kan man inte bortse från att en decentraliserad redigering även medför vissa nackdelar. Man får inte längre riktigt samma möjlighet till likformighet i redigeringen vid flera redaktioner som vid en. Man bör ju tillämpa samma regler för alla abonnenter. Instruktionen ger visserligen grundlinjerna, men i detaljutformningen och tillämpningen finns det alltid möjligheter till variationer och olika uppfattningar. Olikheter i behandlingen av abonnenterna kunna visserligen endast röra sig om detaljfrågor, men när det gäller katalogen reagera abonnenterna mycket kraftigt även för småsaker, och man kan merendels vara säker på att de förr eller senare komma under fund med om behandlingen är olika i olika delar. Personalproblemet är också en sak att ta hänsyn till. Det synes sålunda sannolikt, att personalbeståndet blir bättre utnyttjat, om man har en redaktion, där den fast anställda personalen är helt sysselsatt större delen av året, än om man har personalen fördelad på många redaktioner, där den blir sysselsatt kortare del av året. Därtill kommer att man rimligtvis i förra fallet bör få en personalstam, som blir mera rutinerad och effektiv än i senare fallet.

På alla tre redaktionerna tillämpas systemet med en relativt fåtalig fast personal, som under »säsongen» utökas med extra personal.

Katalogmaterialets ansvällning.

Den ständiga abonnentökningen gör, att katalogerna växa oavbrutet, och detta skapar rätt besvärliga problem. Volymerna bli ohanterligare, framställningen tar längre och längre tid och den blir dyrare och dyrare.

En verkligt effektiv minskning av katalogmaterialet kan åstadkommas endast genom att abonnenterna få tilldelningen minskad, dvs. de få tunnare böcker än förut. Det var detta system, som vi under pappersransoneringen tvingades att tillämpa. Effekten av uppdelningen i 24 delar blev en nedgång i pappersförbrukningen pr år från 4 500 ton till 3 000; besparingen blir sedan större år från år, när delarna börja svälla igen på grund av abonnentökningen.

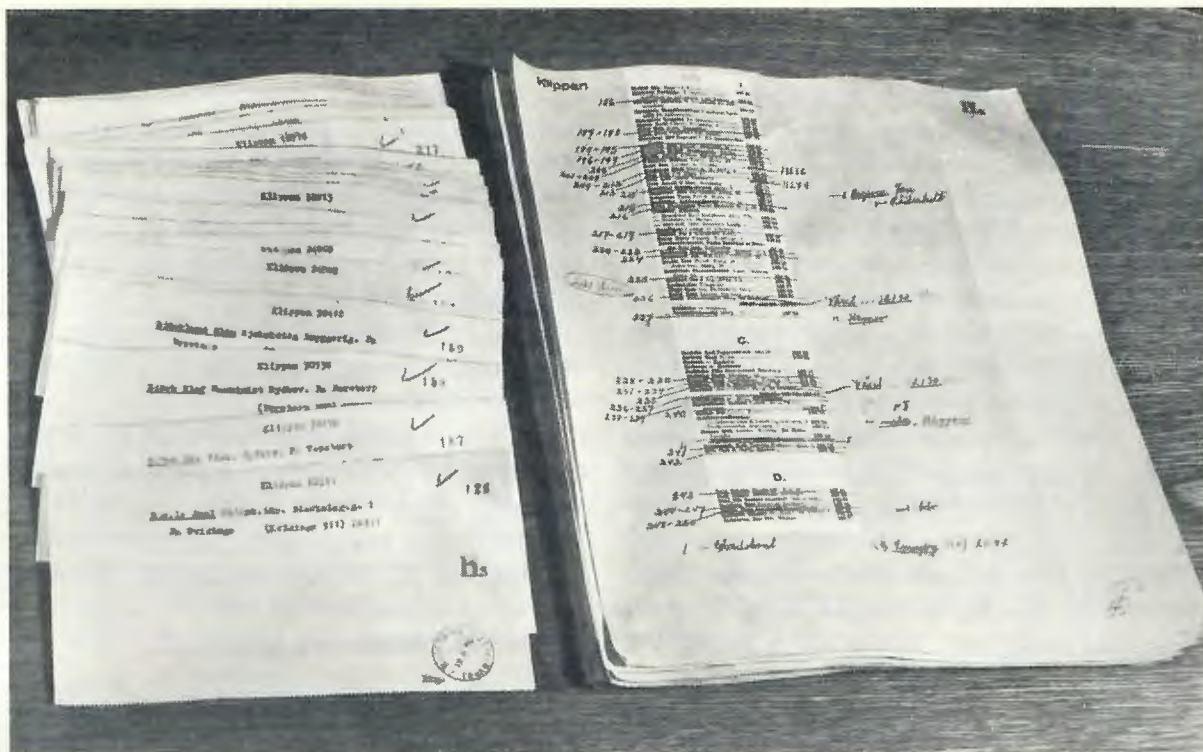

Fig. 8. Smärre ändringar inskrivas för hand direkt på manuskriptet. För större ändringar och för nya abonnentuppgifter användas i stället s. k. nylappar, dvs. texten utskrives på särskilda blanketter, vilka sedan numreras in på sina platser i manuskriptet. Bilden visar en manuskript-sida med inskrivna ändringar under och till höger om spalten samt nylappsnummerna till vänster om spalten; buntan av nylappar synes till vänster på bilden.

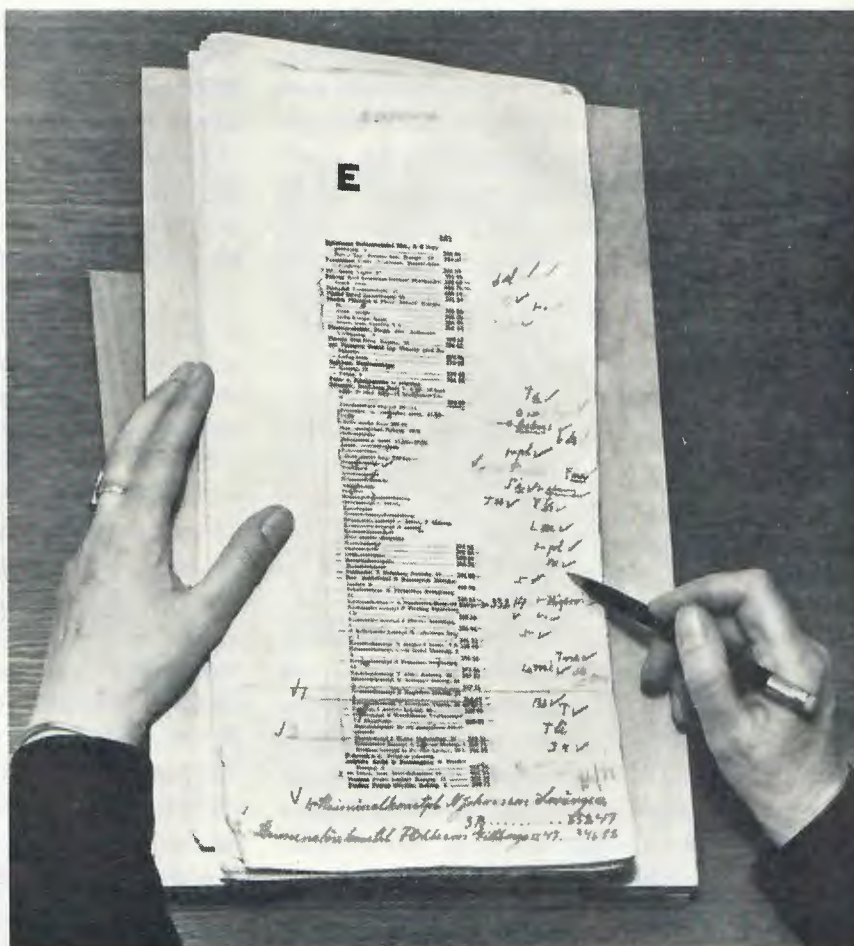

Fig. 9. Meningen är ju, att så vitt möjligt alla ändringar skola komma med i manuskriptet och att man följaktligen i korrekturet endast skall behöva göra rättelser av eventuella sättningsfel. I praktiken får man emellertid, som synes, finna sig i att taga in både ytterligare uppgifter och andra ändringar även i korrekturet.

Tyvärr kan systemet inte användas med 100-procentig framgång. När man kommer till sådana storstationer som Stockholm och Göteborg hjälper ingen uppdelning, ty varje ny Stockholms-abonnent måste ha hela den stora Stockholms-delen, vare sig den tillverkas i ett eller flera band, och likadant med Göteborgs-delen. Sedan hör det till saken, att man i alla fall måste dela upp även dessa kataloger, därför att de bli för tjocka och ohanterliga och ej kunna bindas i ett band. Vad man kan tveka om är *hur* delningen skall göras. Närmast till hands synes ligga det i allmänhet av utländska kataloger använda sättet, nämligen att taga abonnentförteckningen i ett band och yrkesregistret i ett annat; Londonkatalogen har tvingats ytterligare ett steg och även fått dela upp sin abonnentförteckning i flera band. Vår Stockholms-del har f. ö. också fått röna detta öde. Beklagligtvis måste nog uppdelningen sägas vara till men för bokens användbarhet. Abonnentförteckning och yrkesregister behandla samma abonnenter, endast sedda ur olika synvinklar och grupperade på olika sätt. Härigenom komplettera de båda registren varandra på ett utomordentligt lyckligt sätt vid sökandet. De hänga till sin natur organiskt samman och komma bäst till sin rätt i gemensam användning och gemensam bindning. En annan nackdel är den inverkan en uppdelning får på framställningskapaciteten. Den bindingsmaskin, som användes för telefonkatalogen, binder ca 25 000 ex. pr dag och detta i stort sett oberoende av bokens tjocklek. Delar man då upp en bok i två, gör maskinen alltså 25 000 böcker pr dag men bara hälften så stora, dvs. tillverkningstiden fördubblas och abonnenterna få böckerna senare.

En uppdelning har icke stora utsikter att bli populär bland abonnenterna. Får abonnenten bara en hälften så stor bok som han varit van vid att få, anser han sig lurad på sin rättmätiga tilldelning, vare sig han behöver den andra hälften eller inte. Det blir klander mot telegrafverket, även om inte tilldelningen minskar utan boken endast som i fråga om Stockholms-delen delas på två band. Så länge vi kunde hålla delen i ett band hette det från allmänhetens sida: ett gott råd, dela upp boken i två band, Stockholms-delen är alldeles för stor och tung. När vi sedan verkligen nödgades göra uppdelningen, kom det annat ljud i klagokören: så opraktiskt att tvingas leta i två böcker!

Det olyckliga är, att katalogvolymen och därmed pappersåtgång och kostnader ökas så oerhört hastigt. En nytilkommen abonnent skall ha dels sitt utrymme i katalogen, dels ett katalogexemplar. Detta medför, att om abonnentantalet i en katalog exempelvis fördubblas, blir inte därigenom pappersåtgången fördubblad utan fördubblad. Detta framgår kanske tydligare av följande räkneexempel.

Antag en katalog med 50 000 abonnenter, som utges i 50 000 exemplar och innehåller 500 sid. = 31,25 st. 16-sidiga ark.

1 000 st. 16-sidiga ark väga ca 23 kg (i vårt nuvarande katalogpapper). Pappersåtgången för boken blir alltså $50 \times 23 \times 31,25 = \text{ca } 35\,000 \text{ kg}$.

Antag sedan att katalogen fördubblas, så att siffrorna bli 100 000 abonnenter, 100 000 exemplar och 1 000 sid. = 62,5 ark.

Pappersåtgången blir då $100 \times 23 \times 62,5 = 140\,000 \text{ kg}$, följaktligen 4 gånger så stor.

För hela rikstelefonskatalogen går det, som förut nämnts, f. n. åt omkring 3000 ton papper pr år. Håller den prognos i fråga om abonnentökningen, som styrelsen lämnade till kommunikationsdepartementet den 1/11 1949, bör pappersåtgången till 1960 års katalog vid oförändrad utgivning komma upp i närmare 8000 ton pr år.

Detta problem sysselsatte oss helt naturligt mest under pappersransoneringens dagar, men det är viktigt även ur kostnadssynpunkt. Det har vid olika tillfällen diskuterats varierande projekt, syftande till att minska katalogvolymen. Uppdelningen i smärre delar har redan omnämnts. Bland andra åtgärder till »nedmagring» av katalogen som diskuterats, kunna nämnas följande.

Övergång till mindre stilsort.

För att beteckna storleken av en tryckstil använder man sig av det typografiska måttet punkter. Den i vår katalog använda stilen tar ett utrymme av 7 punkter och kan följaktligen kallas 7-punktstil. Om man sänkte storleken ett steg, alltså till 6-punktstil, skulle man åtminstone teoretiskt vinna 14 % i utrymme, dvs. på exempelvis Stockholms-delens 2 722 sidor år 1950 380 sid. Det är i och för sig inte så dåligt, även om denna engångsvinst ganska snart bleve uppslukad av den normala årliga tillväxten på grund av abonnentökningen, som tillför Stockholms-delen omkring 135 sid. varje år. Vi ha dock av

Anderson C—Anderson P

5054	Anderson Lillian Mrs	2409 7Av	..	ADrndak	4-4576
5824	Anderson Lillian Mrs	251W71	..	SU sqhana	7-0996
8404	Anderson Lillian Mrs	230W147	..	ADrndak	4-3643
8284	Anderson Lillian R Mrs	163W145	..	ADrndak	4-2228
7311	Anderson Linton Lumbr Co				
9222		332 3Av Bklyn	..	MA in 4	5-840
7069	Anderson-Little Co	clothing	200 5Av	ORegn	5-2910
4800	Anderson Lorenzo	172W133	..	ADrndak	4-0908
8037	Anderson Loretta	1345 5Av	..	M0numnt	3-0212
6355	Anderson Lottie Mrs	255W126	..	M0numnt	6-1684
5110	Anderson Louis E typwtr	s 26PkPl	..	BArclry	7-1879
9807	Anderson Louise J	234E50	..	PLaza	9-1559
5514	Anderson Louise R	35W110	..	M0 numnt	2-4814
3124	Anderson Lucius N	2412 7Av	..	AUdubn	3-9495
5406	Anderson Lumbr Co	236W61	..	Circl	5-5808
3484	Anderson Lyman	64SagmorRd	..	Brnxville	2-6672
4258	Anderson M Mrs	200W139	..	AU dubn	3-7986
5712	Anderson Madeline L	149W72	..	TRaflgr	4-1274
7244	Anderson Mae Mrs	48Sicks	..	L0rain	7-2677
3073	Anderson Mae Mrs	51W129	..	TRaflgr	6-6917
4077	Anderson Maja	345E68	..	RHInldr	4-0712
4270	Anderson Malcolm E	128E35	..	MUryhil	3-0631
	Anderson Malcolm G	178 Stantn	..	MUryhil	3-1514
-1787	Anderson Mamie Mrs	370ManhAv	..	M0numnt	3-0430
	Anderson Mamie A Mrs	141W117	..	M0numnt	3-0452
-8558	Anderson Margaret Mrs	501W121	..	Rlvsde	9-4540
-8031	Anderson Margaret K	745RlvdR	..	F0undatn	8-2485
-6089	Anderson Margie	540W165	..	WA dswth	8-4435
-3161	Anderson Marie Mrs	53HmltnTer	..	WAdswth	6-3086
-8195	Anderson Marie C	61W130	..	WAdswth	6-3340
-5378	Anderson Marie E	319E75	..	REgnt	7-8365
	Anderson Marie G Mrs	102W84	..	TRaflgr	3-4725
-9191	Anderson Marie L	180StNichAv	..	Rlvsde	9-8234
-3500	Anderson Marjorie	135E74	..	RE gent	7-3567
-4210	Anderson Marjorie Mrs	CS ofc			
-3355		551 5Av	..	MUryhil	2-7023
-4225	Anderson Marshall A	b 50Brd	..	Dlqby	4-9500
-8284	Anderson Marta Mrs	938StNichAv	..	ADrndak	4-5511

Fig. 10. Med sin 6-punktstil, sina hårda förkortningar, korta gatunamn och sin sparsamma titel-angivning kunna amerikanerna utnyttja sidutrymmet effektivt.

olika skäl ställt oss avvaktande. Dels är det fråga om en försämring av läsligheten, som nog många abonnenter skulle reagera surt för — de amerikanska katalogerna, som i stor utsträckning äro tryckta i 6-punktstil, äro dock relativt lättlästa — dels är en övergång en mycket komplicerad och dyrbar sak. Nya stilar måste anskaffas, hela den stående satsen vrakas och de 12 500 sidorna i katalogen sättas på nytt. Med den högsta sättningskapacitet, som vår leverantör f. n. kan prestera, skulle detta arbete, som måste förläggas till den tid av året, då sätteriet inte är upptaget av den ordinarie ändringssättningen, dvs. praktiskt taget bara sommarmånaderna, taga flera år i anspråk. Kostnaden för omsättningen blir mycket stor.

Hårdare beskärning av texten.

En annan utväg att magra ner katalogen, som dryftats vid olika tillfällen, är nedskärning av texten. Man har då framför allt tänkt på de s. k. anknytningsuppräkningsarna, dvs. de uppräkningsarna av olika avdelningar, varor o. d., som en del firmor i reklamsyfte lagt sig till med, speciellt i sådana fall, där ny rad användes för varje anknytning och de stora tomma fälten starkt framhäva slöseriet med utrymmet. En närmare

And

Andersson Algot	Aktuarie hos Livförs.				
	AB Thule Folkungag. 136—138	40 86 02			Andersson Arsta
Andersson Nils G	Amanuens Fasanv. 13				Andersson g. 5
	Pa Enskede	49 22 06			Andersson Enske
Andersson Ake	Amanuens Stopv. 38 Pa				Andersson
	Bromma	26 47 10			Andersson
Andersson Gösta	Ammunit.arb. Fredr.				Andersson
	lundsv. 31 Akeslund Pa Bromma	25 97 06			Andersson
Andersson Annonbyrå AB, Wilh.	An-				Andersson
	nonsbå aukt. av Sv. tidn.utgiv.fören.				Andersson
	Kungsg. 74 Växel	22 68 80			Andersson
Ankn:					Andersson
Tfnannonser					Andersson
Annonsexp.					Andersson
Annonskontr.					Andersson
Klichéavd.					Andersson
Trycksaksavd.					Andersson
Ateljé					Andersson
Bokf. o. kassa					Andersson
Vkstl. dir. Erik Elinder					Andersson
vice Vkstl. dir. Bo Eriksson					Andersson
— Efter kont.tid		22 68 81, 22 68 82			Andersson
		22 68 83, 22 68 84			Andersson
— Efter kont.tid materialavd.		22 68 85			Andersson
Bostadstelefoner					Andersson
— Dir. Erik Elinder		26 42 42			Andersson
— Dir. Bo Eriksson		51 35 88			Andersson
— Dir. Nils Ovestam		51 14 64			Andersson
— Dir. E. Nygren-Bonnier		25 59 21			Andersson
— Kamr. J. Foleker		20 75 33			Andersson
— Dir. A. Håkansson		67 34 84			Andersson
— Redakt. G. Hjertqvist		30 17 71			Andersson
— Kamr. B. Söderqvist		47 13 35			Andersson
Andersson A	Antikhd. Jakobsbgsg. 25 B	10 49 99			Andersson
Andersson Birger	Apot. Rättviksv. 4				Andersson
	Nockeby Pa Bromma	25 53 35			Andersson
Andersson Ernst	Arb. Flemingg. 89	50 97 51			Andersson

Fig. 11. Vår katalog har 7-punktstil, moderata förkortningar, långa gatunamn och så fullständig titelangivning som möjligt, eftersom inplacering sker efter titlar. Vi medge också uppräkningsarna av underavdelningar o. d., vilket innebär slöseri med utrymme men ger en del inkomster.

undersökning av omfattningen av dessa anknytningsuppräkningsarna har visat, att de upptaga ungefär 3 % av sidutrymmet i katalogen. I Stockholms-katalogen skulle man följaktligen kunna få ned sidantalet med 80, vilket är mindre än den normala ökningen på ett år men i alla fall något. Nu är det emellertid så, att anknytningsuppräkningsarna, som tidigare nämnts, i allmänhet inte få införas gratis utan tillföra katalogen en icke föraktlig inkomst. För Stockholms-delens vidkommande kan denna uppskattas till omkring 100 000 kr pr år. Med inskränkningen på denna punkt har därför tills vidare fått anstå, men förr eller senare blir den nog en nödvändighet.

Nedskärning av annonserna.

På samma sätt är det med annonserna. De upptogo ett utrymme av ca 6 % i 1949 års Stockholms-del, motsvarande ca 160 sidor, men gävo i gengäld en nettotinkomst på ca 525 000 kr.

Ordförkortningar i texten.

De vanligaste förkortningarna ha funnits i katalogen sedan lång tid tillbaka. Det var först

The Suburban Telephone Directory for Suburban Subscribers

170	CHAPMAN—continued	CHAPMAN'S
782	Katharine r 5409NWinthrop.LON gbch-2797	Grill restrnt 2457 E 79th..REG ent-6413
751	Katharine H MD ofc	CHAPMOND
432	122 S Mich Av.....HAR ism-2757	Thos r 3739 S Dearbn...BOU lwd-4278
658	r 5407 S Greenwd Av..HYD e Pk-5413	CHAPNICK
558	Katherine R Mrs r	Harry r 3512 W 16th.....ROC kwl-0913
608	7312 S Cot Grv.....STE wrt-8242	S r 349 S Centil.....EST ebrook-1095
	Kathryn Mrs r	CHAPNIK
576	630 W Schubert.....BIT erswt-0716	Ezra r 1324 S Cent Pk Av.ROC kwl-3075
	L A ins 175 W Jackson...WAB sh-3000	CHAPON Alfred G r
172	Landon L Iwyr	219 N Kenneth.....COL umbs-3575
	77 W Washngtn.....FRA hklm-8987	CHAPOSKE
		Alex r 6010 S Albany...PRO spect-0347

Fig. 12. Så här såg Chicago-katalogen ut före 1938. Efternamnet stod som rubrik för namngruppen i st. f. att utsättas för varje abonnent.

på 20-talet, efter kommittéutredningen, som förkortningarna skärptes och systematiserades efter samarbete med en språkvetenskapsman. Förkortningarna väckte till att börja med både kritik och löje, särskilt när det kunde påvisas att förkortningen i det enskilda fallet icke ledde till radvinst. Vissa enstaka förkortningar fingo så småningom justeras, därför att de missförstodas: exempelvis sammanblandades sådana adresser som Storg. och Stortgt, som båda tyddes som Storgatan. I stort sett gjordes dock ingen ändring. Det var ju uppenbart, att utrymmesbesparing måste i ett stort antal fall bli följderna av förkortningarna, och man kunde icke göra olika från fall till fall med hänsyn till arbetet (sättning och korrekturläsning). Det kunde icke heller bli annat än förvirrande för läsaren att se samma ord ibland utskrivet och ibland förkortat.

Tankstreck i stället för efternamn.

Ytterligare en utrymmesbesparande åtgärd, som diskuterats men som icke är så effektiv som de tidigare nämnda, är att vi liksom danskarna skulle i stället för att sida upp och sida ner upprepa samma efternamn endast sätta ut namnet första gången det förekommer och dessutom överst i varje spalt men i övrigt ersätta det med ett tankstreck e. d. Någon större betydelse får åtgärden självfallet endast när det gäller de större grupperna av något så när långa namn.

Denna fråga är av gammalt datum, den dryftades redan i början på 30-talet. Det gjordes

från alla håll invändningar mot förslaget. Det ansågs oekonomiskt att kosta på omsättning av hela katalogen för en så ringa utrymmesvinst. Det framhölls vidare att våra sammanföringar av likaljudande namn skulle nödvändiggöra något slags system för angivande av hur resp. abonnenter stava sina namn, exempelvis med siffror, vilket blir typografiskt mindre tilltalande. Texten blir mera svårläst och vållar härigenom mera besvär vid letandet. Korrekturläsningen blir besvärligare, varigenom kostnader och felprocent öka. Slutligen skulle det inte bli populärt: abonnenten ser helst sitt namn utskrivet.

Förslaget fick med anledning härav förfalla. Det återupptogs under de besvärliga pappersransoneringsåren men fick även då anstå. Dels visade sig utrymmesvinsten relativt liten — en 1947 gjord noggrann beräkning gav till resultat ca 1,3 % besparing eller på det årets Stockholmsdel 21 sidor — dels avskräckte givetvis även nu den väldiga omsättningskostnaden.

Som ett kuriosum kan nämnas, att frågan diskuterats även med en utländsk katalogutgivare. En amerikansk katalog, den stora Chicago-katalogen, hade under tidigare år ett liknande system som det hos oss ifrågasatta. Det amerikanska varierade endast så till vida, att efternamnet sattes med rubrikstil ovanför namngruppen och sedan icke vidare upprepades (annat än i början av varje spalt). En vacker dag visade det sig att Chicago-katalogen hade övergivit detta system och övergått till vårt nuvarande, alltså med nam-

Chapman Vernon G 1756 W Cornelia-BU ckngm 1-1492	Chappell Tom C 6103 S Kimbark-----BU trfid 8-0302	CI
Chapman Vernon L 5801 S Francisco--WA lbrk 5-0010	Chappell V F ofc 6201 S Western----HE mlok 4-2600	CI
Chapman Violet 1444 W 111-----BE vrlly 8-1963	Chappell Will Olie Mrs 5311 S Dearborn.AT lantc 5-2674	CI
Chapman W F ice cr 6397 N Cicero---SP ring 7-6097	Chappell Wm 2900 S Vernon-----VI ctry 2-8339	CI
Chapman Walter 6434 S Aberdeen----EN glwd 4-8092	Chappell Wm B 5814 S Indiana-----NO rml 7-0809	CI
Chapman Walter F 4851 W Carmen---PE nsola 6-7522	Chappell Wm J 541 E 49-----AT lantc 5-7666	CI
Chapman Walter J 4108 N CentralPk--IN depndc 3-0886	Chappell Wm T 3227 N Halsted-----DI vrsy 8-4610	CI
Chapman Walter O 1624 W Carmen---AR dmoir 1-0858	Chappell Willie Dell 641 EGrovelandPk.AT lantc 5-8541	CI
Chapman Wilbur D 432 N Sawyer-----VA nBurn 6-3589	Chappell Willie Mae 726 E 42-----BO ulvrd 8-2926	CI
Chapman Wilbur F 1232 W Draper-----WE lngtn 5-3071	Chappelle Gene L 6532 N Clark---AM basad 2-6843	CI
Chapman Wilder A 1350 N Sedgwick--MO hawk 4-3112	Chappelle Jas S 6642 S Drexel-----MI dwy 3-3323	CI
Chapman Wm 757 S Damen-----CH esapk 3-6838	Chappelle Lola 5837 S Michigan-----NO rml 7-1596	CI

Fig. 13. 1938 övergick även Chicago-katalogen till att sätta ut efternamnen i varje abonnentuppgift.

nen utsatta i varje kataloguppgift. En förfrågan hos Bell-bolaget gav till svar, dels att Chicago-katalogen varit den enda amerikanska katalog, som haft systemet med uteslutna efternamn, dels att amerikanerna kommit till samma resultat som vi, nämligen att det inte var så värst stor utrymmesvinst med systemet. Vad som emellertid bestämt dem för att slopa det, var vissa direkta olägenheter, som det medfört. Den hos tryckeriet stående satsen bestod ju, så länge uteslutningen av efternamnen tillämpades, till större delen av stympade uppgifter, som vi säga av uppgifter utan »rubrik», och det hade då inträffat på tryckeriet, att spalter med sådana ofullständiga uppgifter flyttats och därvid kommit att blandas med helt andra namngrupper. Detta hade åstadkommit oreda och betydande kostnader i korrekturläsning. Ävenså hade korrekturläsarna ibland haft besvärligt att hålla reda på i vilka namngrupper de för ögonblicket läste. Amerikanerna beslöto med anledning härav att även i Chicago-katalogen övergå till fullständiga uppgifter. Hur danskarna klara saken ha vi inte frågat.

Yrkesregistret slopas?

Förslag att slopa yrkesregistret har tills vidare skrinlagts. Man kan naturligtvis tänka sig den utvecklingen, att yrkesregistret, såsom på sina håll i utlandet skett, blir en separat affär med hårdare avgiftsbeläggning.

Dubbeltryck och dubbelutdelning av kataloger slopade.

Tidigare, när vi endast hade 6 katalogdelar, förekom i stor utsträckning s. k. dubbeltryck, dvs. abonnenterna på båda sidor om en kataloggräns kunde upptagas — gratis — i båda katalogdelarna. De abonnenter, som därvid i första hand kommo i åtanke, voro sådana som hade fria samtal sinsemellan (buffertstationer) men även andra; exempelvis var det vanligt att man lagade så att katalogdelsgränserna även följde förefintliga länsgränser, så att ett län inte delades på flera katalogdelar. Dessutom hade vi länge hela stora redovisningsområden dubbeltryckta, t. o. m. hela landskap. Vi hade råd att vara så frikostiga på den tiden; katalogdelarna voro inte så stora.

Detta räckte till 1921 års upplaga, då de allra största dubbeltrycken strökos. Kvar stodo dock

de dubbeltryck, som motiverades av bufferttrafik och sådana som tillkommit för att få hela län. Denna princip uppehölls även sedan vi omkring 1935 började uppdelning i flera delar (från 6 till 9). Uppdelningen i ännu flera delar gjorde emellertid, att vi fingo allt flera gränser och följaktligen allt flera dubbeltryck. Ytterligare sådana tillkommo dessutom som »mutor» till sådana landsändar, där indignationen över uppdelningen av katalogen tog sig starkare uttryck än vanligt. I 1941 års upplaga, som innehöll något över 700 000 abonnenter, voro 33 000 dubbeltryckta, och av dem voro närmare hälften även dubbeltryckta i yrkesregistret.

Jämsides med dubbeltrycket praktiserades även en annan metod för katalogutgivningen till abonnenter i kataloggränstrakter, nämligen fritt val av katalogdel och i vissa fall dubbelutdelning, så att abonnenterna fingo inte bara sin egen del utan även den angränsande. Omfattningen av dylik utdelning har dock aldrig varit nämnvärt stor.

I början på 40-talet började vi så småningom efter diverse undersökningar av trafikförhållandena draga in på dubbeltrycken, som ju dock kostade en hel del i både papper och pengar (kostnaden i 1941 års upplaga beräknades till 60 000 kr). När sedan pappersransoneringen satte in och vi nödgades göra en radikal uppdelning av katalogen — 16 delar till 1948 och 24 till 1949 års upplaga, varigenom kataloggränsernas längd mångdubblades — kunde det icke längre bli tal om att fortsätta enligt den tidigare tillämpade frikostiga principen, utan dubbeltrycken slopades ganska radikalt, så att f. n. endast obetydliga rester återstå. Det har visserligen varit en viss reaktion häremot på sina håll, dock hittills i förvånande liten utsträckning. I en del fall har det visat sig lämpligt att i detta sammanhang justera kataloggränsen och överföra hela taxeyråden eller delar av dylika till angränsande delar.

Ett lämpligt argument att använda vid klagomål från abonnenterna över sparsamheten med katalogmaterialet ger det låga pris, som vi tillämpa för saluexemplaren på katalogen. Det är ju så, att får man någonting gratis, då vilja alla ha. Kan man få angränsande del gratis, är det många, som anmäla sig, men kostar den 50 öre, blir det inte så många. Det är tydligen inte alltid så värst stort behov, ty ser man efter, hur

många främmande delar, som efter den nya indelningen köpas till det facila priset av 50 öre, så finner man att det alltid rör sig om rätt obetydliga kvantiteter. Som exempel kan nämnas, att av Karlshamns-områdets 6 000 abonnenter endast 230 st. kosta på sig att köpa Kristianstadsdelen, och det är ju ej mer än knappa 4 %.

Varför ge vi inte ut supplement?

När nu katalogen blivit så stor och dyrbar, så frågar man sig: är det nödvändigt att trycka om hela den stora katalogen varje år? Skulle det inte räcka med att trycka ett supplement omfattande endast nya och ändrade uppgifter? Det måste ju bli mycket billigare.

Utan tvivel skulle ett sådant förfaringssätt åstadkomma en nedgång i kostnaderna för katalogen. Arrangemanget medför dock kostnadsökningar på andra håll — nummerbyråerna — och dessutom obekvämligheter för abonnenterna och för telegrafverket av sådan omfattning, att åtgärden icke ansetts böra ifrågakomma annat än som nödfallsutväg.

Det bör för det första ihågkommas, att ett supplement ingalunda blir någon liten bok. Som tidigare nämnts ändras varje år var tredje abonnentuppgift. Visserligen äro icke alla ändringar av den vikt och betydelse att de nödvändigt måste komma med i ett supplement, men ändringsantalet blir i varje fall betydande och man får räkna med att minst var sjätte uppgift skulle komma med i supplementet.

Abonenterna få det också obekvämt vid letningen. De måste alltid komma ihåg att först slå i supplementet för att vara säkra på att få de färskaste uppgifterna. Saknas den sökta uppgiften där — och det gör den troligen i 5 fall på 6 — få de gå till huvudboken. Det är ganska sannolikt, att en stor del abonnenter dra sig för detta merarbete och ta sin tillflykt till nummerbyråerna.

Genom att endast de viktigare rättelserna tagas med i supplementet blir den ordinarie katalogen alltmer otillförlitlig som uppslagsbok, inte bara därför att den saknar uppgift om de viktiga nya och transporterade abonnemangen utan även för att de mindre viktiga ändringarna också ha en viss betydelse: adress- och titeländringar, nya namn på avd.chefer, representanter, osv.

Nummerbyrån får säkerligen mycket ökat arbete, och frågan är om den ens kan klara detta

tekniskt i samtliga fall. Även utrymmessvårigheter kunna bli följden, och telefonnätet får ökad belastning ej blott genom ringningarna till nummerbyrån utan även genom de ökade felringningar, som bli följden av att den gamla katalogen fortfarande är i användning.

Någon kompensationsarbete i form av minskat redaktionsarbete vid supplementutgivning är icke att räkna med. Visserligen minskar korrekturläsningen, men å andra sidan måste två manuskript föras, eftersom en fullständig bok måste utges nästa gång.

En annan reducering av vinsten med supplement ligger i att man måste trycka till en upplaga av den gamla katalogen för att tillsammans med supplementet utdelas till alla nytillkommande abonnenter. Man har även att räkna med den minskade inkomsten av annonser och betald text.

Snålare brytning av texten.

Bland övriga utrymmes- och därmed pappersbesparande åtgärder, som vidtagits, kan även nämnas den snålare brytning av texten, som genomfördes under pappersransoneringsåren. I forna dagar hade vi råd att vara frikostiga med utrymmet, varje bokstavsavdelning fick börja på ny sida och varje ny katalogavdelning alltid på en högersida. Det gjorde inte så mycket så länge vi bara hade 6 katalogdelar med en abonnentförteckning i varje, sålunda $6 \times 28 =$ ialles 168 bokstavsavdelningar. Större betydelse fick frågan, när katalogdelarnas antal växte till 24 och fler och fler lokaluppställningar infördes. I 1950 års abonnentförteckningar ha vi bortåt 3 400 bokstavsavdelningar, och den nu tillämpade sparsamma brytningen med bokstavs- och andra avdelningar så tätt i följd på varandra som möjligt får därför en viss betydelse för pappersåtgången.

Minskad ingress.

Pappersbesparingen har även drabbat katalogens ingress. Denna upptog tidigare 68 sidor men nedskars fr. o. m. 1948 års upplaga till 5 å 10 sidor, varierande i olika delar, varvid den förut i ingressen ingående stationsförteckningen utgavs separat i en mindre upplaga för utdelning till abonnenter med nämnvärd rikstrafik. Åtgärden medförde en pappersbesparing, som vid den tidpunkten, dvs. beräknad på 1947 års upplaga, uppskattades till ca 100 000 kg pr år, en

vinst som stegras år efter år allt eftersom upplagorna öka. Ingressidorna äro ju alldeles särskilt dyrbara i pappershänseende, därför att de skola finnas i *alla* delar. Till en ingressida i 1951

års katalog åtgår 3 350 kg papper; skulle man vilja återinföra de 60 sidorna, varmed ingressen är reducerad, skulle pappersåtgången följaktligen ökas med 200 000 kg.

Inplaceringsfrågor.

Inplaceringen av abonnentuppgifterna i katalogen hör till de eviga, åter och åter uppdykande frågorna. Det kommer alltid nya förslagsställare, som funderat ut hur inplaceringen bör vara ordnad. Det finns emellertid knappast något fullt idealiskt inplaceringssystem. Alla människor söka inte på samma sätt, och var och en anser, att hans metod är den riktigaste och bästa. Han bedömer det då många gånger efter det begränsade antal fall han känner till och tänker inte på att det kanske finns tusentals andra fall, där systemet inte skulle utfalla fullt så bra. Det blir då telegrafverkets sak att — självfallet inom ramen av allmänt vedertagna registreringsregler — gå någon slags medelväg och söka åstadkomma en inplacering, som tillfredsställer så många som möjligt av dem, som över huvud ha förmåga att slå i ett register. Att det sedan ändå blir en del till synes underliga fall tycks vara oundvikligt.

Varför inte samma regler för katalogen som för Nordisk Familjebok?

De svenska såväl som de utländska telefonkatalogernas inplaceringssystem skiljer sig från det i andra uppslagsböcker, exempelvis Nordisk Familjebok, gängse och det frågas ibland varför.

Om man skall göra ett försök till förklaring, torde det vara nödvändigt att först göra fullt klart för sig, hur vårt inplaceringssystem är upplagt (i en lokaluppställning).

Uppslagsordet bestämmande.

Inplacering bestämmes av *uppslagsordet*, dvs. första ordet i uppgiftsrubriken. Rubriker, som ha samma uppslagsord, grupperas sedan på följande sätt:

- 1) Om uppslagsordet är ett personnamn:
  - a) Titelförsedda ordnas i första hand efter titlar.
  - b) Övriga ordnas efter andra ordet i rubriken, sålunda vanligen förnamn.

- 2) Om uppslagsordet icke är personnamn: ordningsföljden bestämmes då av andra rubrikordet, därefter tredje osv.

Stundom ter sig inplaceringen efter denna princip möjligen en smula egendomlig, särskilt när inplaceringsordet utgöres av ett mycket kort ord t. ex. De. Det ser exempelvis på något sätt avigt ut när

De Ömsesidiga Socialförsäkringsbolagens Förening kommer före

Deas Klänningsaffär.

I känslan härav gjordes i början av 40-talet ett försök till ändrade inplaceringsregler, vilka i möjligaste mån skulle följa familjebokens. Vissa avsteg syntes dock lämpliga: exempelvis borde fortfarande stumt slut-h räknas som obefintligt och sammanföringarna av likaljudande namn bibehållas. Försöket föreföll acceptabelt i det avsnitt av katalogen, som för ändamålet bearbetats, dvs. ett par sidor med uppslagsordet De. Förslaget gick i korthet ut på att abonnenterna skulle grupperas i två kategorier.

- 1) Uppgiftsrubriker bestående av endast enkelt tillnamn + förnamn.
- 2) Övriga uppgifter.

I kategori 1) skulle liksom nu tillnamnet vara uppslagsord och inplacering ske efter a) tillnamn, b) titel (det ansågs nämligen, att titelinplaceringen, som familjeboken icke behöver för sina relativt få personnamn, är alltför inrotad i abonnenternas medvetande för att kunna slopas) och c) förnamn. För kategori 2) skulle *hela rubriken* räknas som uppslagsord och inplacering ske genomgående alfabetiskt därefter.

Förslaget visade sig emellertid vid närmare granskning vara mindre lämpligt med hänsyn till de konsekvenser det medförde för en mängd namngrupper. Sålunda påpekades från katalogredaktörshåll, att man skulle få exempelvis sådana mindre lyckade inplaceringar som

Ebbes Färg- och Kemikalieaffär

Ebesson, Sture, m. fl.

Ebbes Vedaffär

dvs. namnföljden skulle sprängas sönder. Vidare framhölls, att vi hade att räkna med opposition från den stora mängd firmor, som vid förslaget genomförande måste flytta från sin nuvarande titelinplaceringsplats till bokstavsföljdsinplacering.

Att förslaget icke är lämpligt framträder ännu tydligare, om man tar en något större, vanlig namngrupp, exempelvis Berg, och placerar om abonnenterna efter olika system. Man kan då lämpligen börja med att göra klart för sig, hur uppställningen ter sig efter *nuvarande* system (de i det följande använda exemplen äro själfvallet endast en bråkdel av hela materialet).

Gruppering inom (Berg Arvid Ackvisitör
uppslagsordet

— — — — —
Berg, AB Bankirfirman Alfred
Bankirf:a

— — — — —
Berg & Viberg Cig.aff.

— — — — —
Berg Fiskaffär Fiskaff.

— — — — —
Berg Färg & Tapethandel,
Carl J Färghdl

1) personnamn
ordnade efter
titlar

— — — — —
Berg & Co AB, Ingenjörsfir-
man Ing.f:a

— — — — —
Berg Matematisk Instrument-
fabrik AB, Fr. J Instrum-
fabr.

— — — — —
Bergh Reklamservice Reklam-
ateljé

— — — — —
Berg & Strömbeck Smides-
verkst.

— — — — —
Bergh Gunnar Överstelöjtn.

2) titellösa per-
sonnamn ord-
nade efter 2:a
ordet (för-
namn e. d.)

(Berg Aug.

— — — — —
Berg & Co Mek. Verkstad AB

— — — — —
Berg William

3) icke person-
namn (bok-
stavsföljd)

(Berg & Betong AB

Berg & Hus AB

Berg & Industribyggen AB

Berg & Jordentreprenader
AB

(forts.)

(Bergbolagen AB

— — — — —
Bergborrmaskiner

— — — — —
Bergdahl, Byggnadsfirman
Bröderna

— — — — —
Bergendahl Assurans AB, Bo

— — — — —
Bergendahl & Co, Kommandit-
bolaget

— — — — —
Bergendahl & Höckert AB

— — — — —
Bergenholtz' Juridiska Byrå

— — — — —
Bergensträhle, Pensionat

Efter det ovannämnda nya systemet skulle in-
placeringen i stället bli:

Personnamn ord-
nade efter titlar { Berg Arvid Ackvisitör
— — — — —
Berg Gunnar Överstelöjtn.

Titellösa

{ Berg Aug.

— — — — —
Berg William

Övriga

{ Berg, Bankirfirman Alfred
Bankirf:a

Berg & Betong AB

Bergbolagen AB

Bergborrmaskiner

Berg & Co AB, Ingenjör-
firman Ing.f:a

Berg & Co Mek. Verkstad AB

Bergdahl, Byggnadsfirman
Bröderna

Bergendahl Assurans AB,
Bo

Bergendahl & Co, Kom-
manditbolaget

Bergendahl & Höckert AB

Bergenholtz' Juridiska Byrå

Bergensträhle, Pensionat

Bergers Byrå AB

Bergfalk & Co, A G Vilthdl

Berg Fiskaffär, Fiskaff.

Berg Färg & Tapethandel
Färghdl

(forts.) { *Berggren & Tidbloms Byggn. AB*
Berghedens Färghandel
Berg & Hus AB
Bergianska Trädgården
Berg & Industribyggen AB
Berg & Jordentreprenader AB
Berglinds Livsmedel
Bergman & Beving AB
Berg Matematisk Instrument-fabrik AB Instrum.fabr.
Bergnings- och Dykeri AB Neptun
Berg- och Nycander
Bergo, Industri AB
Bergh Reklamservice Reklam-ateljé
Bergström AB Paul U
Berg & Strömbeck Smides-verkst.
Bergsättra Livsmedel AB
Berg & Viberg Cig.aff.

Sökandet blir självfallet alldeles omöjligt, när Berg blandas med Bergdahl, Bergendahl m. fl. m. fl.

Man kunde möjligen tänka sig en modifikation av det föreslagna systemet: det tillämpas men inom varje uppslagsord för sig, dvs. på sätt som visas här nedan.

Gruppering inom uppslagsordet efter titlar { *Berg Arvid Aekvisitör*
 — — — — —
Berg Gunnar Överstelöjtn.

efter 2:a ordet (förnamn o. d.) { *Berg Aug.*
 — — — — —
Berg William

bokstavsföljd { *Berg, AB Bankirfirman*
Alfred Bankirf:a
Berg & Betong AB
Berg & Co AB, Ingenjör-firman Ing.f:a
Berg & Co Mek. Verkstad AB
Berg Fiskaffär Fiskaff.
Berg Färg & Tapethandel Färghdl
Berg & Hus AB
Berg & Industribyggen AB
Berg & Jordentreprenader AB

(forts.) { *Berg Matematisk Instrument-fabrik AB Instrum.fabr.*
Berg & Nycander Agenturf:a
Bergh Reklamservice Reklam-ateljé
Berg & Strömbeck Smides-verkst.
Berg & Viberg Cig.aff.
Bergbolagen
 etc.

Man kommer här ifrån den nyssnämnda blandningen av olika namn. Alltjämt kvarstår dock den stora olägenheten, att firmorna inte längre komma på sina hittillsvarande, av karaktärsbe-teckningen bestämda inplaceringsställen, och det är en sak som abonnenterna säkerligen icke skulle uppskatta. Exempelvis kommer Berg & Viberg Cig.aff. säkerligen att föredraga sin forna in-placering tillsammans med de övriga Bergarna, som ha cigarraffär, framför att placeras i slutet av gruppen bland de »karaktärslösa». Säkerligen lura f. ö. fallgropar även i denna version, som man ej upptäcker förrän man grundligare under-sökt verkningarna av ändrad uppställning.

Den anförda exempelsamlingen är visserligen liten men av densamma synes dock otvivelaktigt framgå, att familjeboksinplaceringen icke lämpar sig för telefonkatalogen samt att huvudorsaken härtill måste ligga i den stora olikheten hos mate-rialet. Telefonkatalogen rör sig endast med per-soner, fysiska eller juridiska, medan sådana en-dast till mindre del ingå i Nordisk Familjebok. Som jämförelse kan nämnas, att av personer med namnet Berg förekomma i Nordisk Familjebok (2:a upplagan) 27 st. mot ca 800 i Stockholms-delen av rikstelefonkatalogen. Olikhet råder även i annat avseende. Telefonkatalogen innehåller till skillnad från familjeboken en mängd firmanamn med ett flertal i uppgiftsrubriken ingående ord.

De egendomligheter i inplaceringen, som nu-varande system i vissa fall leder till, synas dock obetydliga i förhållande till de olägenheter, som en övergång till annat system skulle medföra. I den mån det skulle visa sig fördelaktigt att på någon viss punkt göra avsteg från vår prin-cip — så göra exempelvis danskarna, däremot ej engelsmän och amerikaner — får man gå för-siktigt fram och förvissa sig om att undantaget verkligen innebär en förenkling för abonnenterna vid sökandet.

Valet av lämpligaste uppslagsord.

Valet av uppslagsord för inplaceringen av abonnenterna i telefonkatalogen är en mycket viktig och delvis svår sak. Uppgiften för redaktionen är att placera in dem så, att de utan större svårigheter kunna hittas av alla eller av åtminstone så många som möjligt av dem, som överhuvud kunna begagna en katalog.

Personnamn erbjuda därvidlag i allmänhet mindre huvudbry; de kunna merendels inte inplaceras på mer än ett sätt, dvs. på efternamnet. Visserligen kunna komplikationer förekomma även här exempelvis i fråga om dubbelnamn, men sådana äro förhållandevis fåtaliga, ävensom i fråga om namn i genitivform och sammanföringar av likaljudande namn.

Betydligt svårare ställer det sig med icke-personnamn. Dessa kunna få alternativa inplaceringar, beroende på hur många olika uppslagsord, som ingå i namnet. Det kan många gånger vara en rätt kvistig sak att bedöma, vilket av de många (det kan vara upp till ett 10-tal!) möjliga uppslagsorden, som bör väljas. Naturligast förefaller ju härvidlag vara att undvika de obestämda och färglösa orden i namnet och i stället välja de pregnanta, som antingen skilja namnet från andra namn eller äro karakteristiska för verksamheten. Eftersom det kanske finns flera alternativa bra uppslagsord och alla människor inte ha samma uppfattning, kan man därvidlag dock icke räkna med att tillfredsställa alla. Man får försöka välja det uppslagsord som man tror skall vara det som de flesta leta på. Ibland kan valet vara svårt. Var skall t. ex. »Allmänna Svenska Elektriska AB» bäst inplaceras? Intet av uppslagsorden är riktigt bra. Så blir inplaceringen också på »Asea», men det är inte alltid man har något så lämpligt att tillgripa.

Folk retar sig i allmänhet på när de slå på »fel» uppslagsord och finna antingen ingenting eller en hänvisning eller en kortfattad uppgift med »se vidare»-hänvisning till den fullständigare uppgiften på annat uppslagsord. För att hundra procentigt undvika den irritationen skulle man nödgas taga in fullständig uppgift på alla förefintliga inplaceringsmöjligheter, vilket är praktiskt omöjligt och orimligt. Inte nog med att namnet, som ovan nämnts, kan innehålla ett flertal ord, som kunna användas som inplaceringsord, många uppgifter äro dessutom så stora, att

en flerfaldig införelse skulle innebära katastrof i fråga om utrymme för katalogen och även i fråga om ekonomi, då man knappast kan räkna med att abonnenterna i någon större utsträckning vore villiga betala kalaset.

Den vanligaste reaktionen hos allmänheten, när den nödgas söka på två ställen är: varför är det ingen konsekvens, ibland är det si och ibland så. Tag till exempel namn, som börja med Svenska. Den förargade abonnenten finner, att ibland skall man söka på Svenska, ibland på ett annat ord i namnet, och frågar: varför inte systematisera, så att man alltid på förhand vet, hur man skall slå?

En sådan önskad konsekvens kunde, förefaller det, nås endast genom att antingen inplacera *alla* på Svenska eller genom att *icke* placera *någon* på Svenska utan på andra lämpliga i namnet ingående uppslagsord.

Av alternativen förefaller det sista mest tilltalande, åtminstone om namnen ha pregnanta slagord att bjuda på. Det är emellertid icke praktiskt genomförbart. Det är nämligen varken möjligt eller lämpligt att tvinga bort alla abonnenter från inplaceringen på »Svenska». Bortsett från att man i många fall inte kan få fram något bättre uppslagsord än »Svenska», t. ex. i sådana namn som Svenska Affärsbyrå, Svenska Fabriksagenturer, Svenska AB, Svenska Generalagenturen AB, Svenska Centralimporten, Svenska Material AB, Svenska Handelsbyrå AB, Svenska Uppsamlingscentralen, Svenska Institutet, Svenska Handelsprodukter, Svenska Industriprodukter etc. etc., har man även att tänka på sådana namn, som helt enkelt måste vara inplacerade på »Svenska», exempelvis Svenska Dagbladet, Svenska Morgonbladet, Svenska Hem, Svenska Liv o. d. Det bleve ingen lätt sak att tvinga Svenska Dagbladet att låta sig införas på Dagbladet, Svenska, och inte heller vore det lyckligt ur den sökandes synpunkt, om vi gjorde det.

Det skulle faktiskt vara lättare att genomföra det andra alternativet, tvångsinplacering på Svenska. Det är dock föga troligt att systemet skulle bli tillfredsställande. För det första bygger det på att man alltid känner till, att Svenska ingår i namnet, och det gör man inte. Hur många är det, som komma ihåg att Aga heter Svenska AB Gasaccumulator eller Jungnerbolaget Svenska Ackumulator AB Jungner eller Cellulosabolaget Svenska Cellulosa AB etc.? För det andra skulle

det väcka en stark ovilja hos de tvångsinplacerade abonnenterna själva.

Detta för fram till det starkaste skälet, varför man ej kan inplacera med benhård konsekvens: abonnenternas egna önskemål. Abonnenterna ha i allmänhet en ganska bestämd uppfattning om hur det egna firmanamnet skall se ut: »det hör väl jag begripa bäst». Oftast vill man ha den officiella formen, vare sig denna är registrerad eller kan konstateras på annat sätt exempelvis på brevpapper, firmastämpel e. d. Det finns ju onekligen förutsättningar för att denna form skall vara den mest kända och inarbetade åtminstone bland den allmänhet, som vanligen har förbindelse med firman i fråga. Detta är en uppfattning, som starkt framhålls vid en rundfråga, som telefonbyrån i Stockholm på sin tid gjorde hos ett stort antal firmor.

I regel får abonnenten därför i *sista hand* bestämma, hur lydelsen skall vara på kataloguppgiften och alltså var uppgiften kommer att inplaceras.

Detta innebär dock icke att telegrafverket utslutande intager en passiv roll vid valet av uppslagsord. Tvärtom skall uppgiftstagaren, vilket även framhålls i vår kataloginstruktion, när han finner, att inplacering strikt efter den officiella namnformen lämpligen skulle kunna utbytas mot en inplacering på ett mera pregnant slagord, påpeka detta för och diskutera frågan med firman, och om denna trots allt håller på den förstnämnda inplaceringen, skall uppgiftstagaren alltid söka animera honom till att i sitt eget intresse taga in en betald hänvisning eller ännu hellre uppgift på det sistnämnda slagordet.

Vissa bestämda restriktioner tillämpas även vid införelse av firma- o. d. namn: sålunda inplaceras icke på orden aktiebolaget, fabrik, firma och handelsbolag; icke heller på ordet kungl.

Vill man se hur vårt förfaringssätt verkar i praktiken kan man exempelvis taga den ovan nämnda stora namngrupp, där samtliga namn börja med ordet Svenska. Med vårt system har resultatet i 1949 års Stockholmskatalog blivit: av sammanlagt 780 abonnentuppgifter ha 16 st. motsvarande *hänvisningar* från andra uppslagsord, 361 st. eller nära hälften ha *dubbla uppgifter*, dvs. ytterligare minst en uppgift inpla-

cerad på annat uppslagsord, och 403 st. äro inplacerade enbart på Svenska-platsen. I många fall finnas flera extra uppgifter i den mån det finns flera alternativa uppslagsord.

Vi söka förmå abonnenten att taga in extra *uppgifter* hellre än hänvisningar, varigenom sökanden slipper slå på mer än ett ställe, men som ovan påpekats måste man ofta, eftersom det många gånger gäller mycket stora uppgifter, ur utrymmessynpunkt nöja sig med en kortfattad uppgift med de viktigaste telefonnumren. Först när detta av ett eller annat skäl är olämpligt, tillgripes hänvisning.

Sammanföringar av likaljudande namn, ett avsteg från den lexikaliska ordningsföljden.

Det grundläggande för inplaceringen i telefonkatalogen är liksom vid all lexikalisk uppställning den alfabetiska ordningsföljden. Det är alltså de i uppslagsorden ingående bokstäverna, som bestämma ordningsföljden, med andra ord uppslagsordens stavning, däremot ej deras uttal.

Redan i katalogens barndom gjordes emellertid vissa avsteg från denna princip; exempelvis blandades Andersson med två s och Anderson med ett s, och stumt h i slutet av namn betraktades som obefintligt. Detta förfaringssätt har sedermera blivit kallat sammanföring av likaljudande namn. Katalogkommittén 1924, som gjorde en del marknadsundersökningar i mindre skala bland myndigheter, storabonnenter och representativa privatpersoner för att utröna deras inställning till diverse katalogfrågor, fick därvid bl. a. mottaga ett synnerligen långt gående förslag till ändring i fråga om inplaceringsprinciperna. Enligt förslagsställarens resonemang kan ingen hålla reda på alla de många stavningsvarianter som finnas, och registreringen bör därför icke ske efter stavningen utan efter ljudet, efter hur namnen uttalas, och de namn, som ljuda lika, skola i registret inplaceras tillsammans. Han förutsatte därvid att man först, troligen av någon myndighet, skulle få fastslaget det rätta uttalet av resp. namn, varefter man finge bestämma, hur detta ljud skall stavas på svenska. Den form man därvid kom fram till skulle kallas normalstavning, och efter den skulle registreringen sedan ske.

Även om det givetvis låg någonting i påpekandet av svårigheten att hålla reda på alla

stavningsvarianter, insåg dock kommittén, att förslaget i denna outrerade form icke var lämpligt och icke heller praktiskt genomförbart. Det kunde ingalunda bli någon lätt sak att fastställa, vilka namn som äro likaljudande, eller att få fram normaluttal och normalstavning. De av förslagsställaren lämnade exemplen på systemets verkningar bidrogo även till att öka den skeptiska inställningen: Julén skulle sökas på hj (Hjulén), under det att Julin skulle sökas på j (Julin), likaså skulle Ceder sökas på c, under det att Cedar, Cedén och Cedrén skulle sökas på s, etc. etc. Vidare skulle e-ljudet och ä-ljudet sammanslås, dvs. man skulle söka Äppelviken på bokstaven e.

Professor Elias Wessén, som biträdde katalogkommitterade som sakkunnig, skrev om denna sak följande.

»Den fonetiska principen, konsekvent genomförd, leder till orimligheter. Choklad måste få sökas under ch (ej sj), cigarr under c, zum Franziskaner och Zürich under z, Gedda under g osv. Kännedomen om det »rätta» uttalet av ett namn saknas mången gång såväl hos katalogredaktionen som hos allmänheten. Avgörande är exempelvis en blick på namnen på Ge: somliga uttalas med j-ljud, andra med g (Geber, Geete, Gerber, Gentele, Gelotte osv.; dessa kunna omöjligen särskiljas efter uttalet). *Skriftbilden av en mängd ofonetiskt stavade namn är allmänt känd*, och det skulle vålla betydande svårigheter att analysera, hur man i själva verket uttalar (Creutz, Zorn, Geijer, Hierta, Hwasser m. fl.). Katalogen skulle bli överfylld av hänvisningar.

Olägenheterna av en strängt fonetisk ordning, om den kunde genomföras, skulle säkerligen bli större än de nuvarande med en i huvudsak lexikalisk gruppering. Man skulle råka ur askan i elden.

Det gäller sålunda att finna en ordning, som varken är fonetisk eller lexikalisk, men som så långt möjligt är undanröjer de nuvarande svårigheterna.»

Katalogkommitterade följde professor Wesséns anvisningar, och resultatet har blivit, att vi i katalogen f. n. ha rätt många sammanföringar av likaljudande namn. Att här gå in på en närmare redogörelse i detalj för reglerna i fråga om uppläggning av sammanföringarna skulle föra för långt. Här kan kataloginstruktionen ge erforderliga upplysningar. Denna upptager de

	Bäcklund I V Pelarg. 4. Juhlulstetov. 22	
59 81	Hammarbyhöjden	49 36 39
	Bäcklund Ingemar Riksdalerv. 18 Pa Sthlm 39	19 50 32
	Bäcklund Judith o. Sigfrid Rindög. 27	61 03 79
58 37	Bäcklund Sören Tjörhovsg. 22	40 91 36
	Se även Bäcklund	
21 34	Bäckman Bäckman Beckman Beckmann Bäckmann	
51 04	Beckman Sigrid Adv. Sveav. 35—37	
88 99	— Växel	11 83 82, 11 83 85
	Beckman & Co Agenturfa Rindög. 46 ...	62 88 59
32 87	Beckman Ake Agenturfa Birg. Jarlag. 10	61 11 39
24 89	— Bost. Vasav. 9 Pa Lidingö	65 11 04
	Beckman Eyvind T Arkitekt(inrodn.)	
76 30	Östhammarsg. 77	61 88 84
51 13	Bäckman N Ivar Arkitekt Fjällstigen 31	
	Pa Saltsjö-Järta	16 23 26
	Beckman Ragnar Avd.ch. i Försäkr. AB	
54 25	Fylgia Skepparg. 90	60 91 64
	Bäckman Carl A A Bankkamr. Sätterv. 9	
46 12	Solhem Pa Spånga	36 06 66
36 61	Beckman Fritiof Bankkamr. Storskogsv.	
21 67	14 Ålsten Pa Bromma	25 24 88

Fig. 14. Sammanföringarna av likaljudande namn är något för den svenska rikstelefonskatalogen unikt. I vissa fall är nyttan av dem uppenbar, men systemet får ej drivas för långt.

viktigare förekommande sammanföringarna i enlighet med de av kommitterade 1924 angivna principerna. Sedan dess har sammanföringsinstitutionen utvidgats. För nya sammanföringar tillämpas av redaktionerna vissa rutinbestämmelser, och det prövas mycket noga i förväg, huruvida en sammanföring är påkallad och nyttig, innan den införes. Man får givetvis vara försiktig, så att man inte skjuter över målet; sammanföringen måste för att ha berättigande vara till nytta för sökandet. Man måste vidare alltid göra klart för sig, om det utan tvekan är samma namn, som man tänker sammanföra; det räcker ej med att de bara äro snarlika.

Metoden att placera in abonnenterna efter titlar i stället för förnamn (se nedan) dela vi med danskarna; sammanföringar av likaljudande namn äro vi däremot alldeles ensamma om. Det finns veterligen ingen annan katalog än den svenska, som tillämpar den. I New York-katalogen komma alltså exempelvis först alla Andersson och därefter strikt bokstavsmässigt några stycken Andersson. Även om man erkänner, att detta system gynnar dem som äro säkra på stavningen — de få färre att leta ibland — måste man nog säga, att sådana sammanföringar som de vanliga son-namnen med olika antal s, namn med qu, qv o. d., otvivelaktigt äro till lättnad vid sökandet. När man kommer till andra namnsammanföringar återigen, kan man bli mera tveksam. Praktiska prov ha visat, att man i vissa fall inte vinner någonting i sökningstid genom

sammanföringen, och då är den strängt taget inte motiverad. Det gäller alltså här liksom annars att söka den lämpliga avvägningen. En del abonnenter äro f. ö. ej särskilt tilltalade av sammanföringarna, nämligen de som äro utrustade med övervägande visuellt minne och därför snarast betrakta sammanföring som en nackdel. Dessutom finns det en del av de sammanförda abonnenten själva, som inte tycka om att bli flyttade och att bli sammanblandade med olikstavade namn, men det är ju icke något som får hindra en för sökandet nyttig inplaceringsordning.

Inplaceringen av namn med genitiv-s.

Man kan visserligen inte påstå, att inplaceringen i telefonkatalogen av abonnenter med namnet i genitivform hör till de allra viktigaste katalogfrågorna, därtill är antalet berörda abonnenter alldeles för litet. Frågan är dock ganska intressant och var på sin tid föremål för långa och livliga meningsutbyten ej blott inom telegrafverket utan även i flera tidningsinsändare.

För denna inplaceringsdetalj ha tillämpats olika system före och efter katalogomläggningen i slutet på 1920-talet. I samband med denna omläggning tillkommo fastare regler för katalogens redigering, vilka i många fall endast kodifierade tidigare tillämpad praxis men som i andra fall inneburo ändring av denna. Till det sistnämnda slaget hör inplaceringen av namn med genitiv-s. I det följande kallas för enkelhetens skull den inplaceringsregel, som tillämpades t. o. m. 1929, för det »gamla systemet» i motsats till det »nya systemet», som infördes fr. o. m. 1930.

Enl. § 44 i katalogbestämmelserna gäller som huvudregel för uppgifternas inplacering, att rubrikerna skola komma med *uppslagsorden* i alfabetisk ordning. Av tvenne uppslagsord, vilka endast skilja sig genom den eller de bokstäver, varmed det ena överskjuter det andra, placeras följaktligen det kortaste först.

Intill 1930 gällde undantag från denna huvudregel för *uppslagsord* i *genitivform med -s* enligt följande regel:

i *personliga* uppgiftsrubriker betraktades genitiv-s som obefintligt, dvs. abonnenterna Andersson och Anderssons blandades om varandra, inbördes ordnade efter titlar,

i *opersonliga* uppgiftsrubriker däremot inplacerades uppslagsord med genitiv-s *närmast efter*

lika ord i nominativform, alltså exempelvis Skånes *omedelbart* efter Skåne.

I vissa fall uppkommo genom detta undantag egendomligheter i inplaceringen, vilka föranledde kritik. I denna framhölls det olämpliga i att frångå regler, som allmänt gälla för uppslagsböcker. En tidningsinsändare skrev bl. a. att »numera alla människor, som någon gång använt ordböcker — alla folkskolebarn i Sverige ha sådana — även leta sig fram i telefonkatalogen strängt alfabetiskt».

Det var alltså främst mot det gamla systemets brott mot den lexikaliska ordningsföljden, som kritiken riktade sig; inplaceringar som exempelvis Gamlestads före Gamlestaden, Amerikas före Amerikanska, Kungsholms före Kungsholmen, Skånes före Skånebryggerier m. fl. m. fl., verkade förvirrande för den i katalogen sökande och särskilt omotiverade i sådana fall, då nominativform, svarande till genitiven, ej fanns representerad men inplaceringen av genitiven dock för konsekvensens skull måste ske på nominativens plats.

En olycklig konsekvens av det gamla systemet, som även påpekades, var att nominativformer med »s» på slutet kommo på helt annat ställe i katalogen än exakt lika genitivformer — exempelvis stod Thors Expressbyrå långt ifrån Thors K Civilingenjör, Linders Modeaffär långt ifrån Linders Nils Folkskollärare etc. Slutligen framhölls, att det ibland var svårt att avgöra vad som är genitiv och vad som är nominativ och vad som är personlig och opersonlig rubrik: jämför t. ex. Ellas Blomsterhandel och Ellas Fabriks AB.

Med hänsyn till den framkomna kritiken bestämdes år 1929, att undantaget skulle strykas och att inplaceringen av uppslagsorden med genitiv-s i stället skulle göras efter huvudregeln, alltså med uppslagsorden i strikt bokstavsordning. Anderssons skulle sålunda komma efter Andersson, Gamlestads efter Gamlestaden, Skånes efter Skånebryggerier osv.

Tyvärr visade det sig snart, att inte heller det nya systemet var fullt idealiskt. Sålunda medförde det att en del »genitiv»-abbonenter, speciellt de med korta namn, såsom Alms, Bergs, Linds etc. fingo en inplacering vitt skild från den de haft förut, vilket till att börja med förorsakade oro och klagomål bland abonnenterna. En del av dem föredrogo t. o. m. att slopa »s»-et

i uppslagsordet för att få behålla sin gamla inplacering; exempelvis Anderssons Kolimport AB skrev sig Andersson Kolimport AB för att få stå kvar på sin gamla plats bland Anderssonerna.

Med anledning av en ny tidningsinsändare år 1937 togs frågan om inplaceringen av genitivabonnenterna upp till förnyad behandling. En återgång till det gamla systemet ansågs därvid icke lämpligen kunna komma i fråga, utan man undersökte möjligheterna till förbättring av det nya.

Telefondirektören i Stockholm stödde därvid insändarens förslag till modifikation av det gällande inplaceringssystemet. Det innebar, att alla genitivformer konsekvent skulle sättas i *omedelbar följd* på nominativformen. Han ansåg att abonnenterna söka dem på sistnämnda plats; nu stå de i många fall alltför långt därifrån.

För att få en uppfattning om vad förslaget i praktiken skulle innebära gick förrädsbyrån igenom genitiv-s-en i stockholmsavdelningen av katalogen och fann därvid följande.

I avdelningen funnos ca 3 700 abonnenter (på ca 1 000 inplaceringsställena) med genitiv-s utsatt, för vilka funnos motsvarande nominativformer utan s.

Av dessa skulle 10 % eller ca 370 st. (på 200 inplaceringsställena) behöva flyttas, om telefondirektörens och insändarens förslag genomfördes; de övriga stodo redan på grund av bokstavsföljden tätt efter sina nominativformer. Flyttningen bleve givetvis olika lång för olika namn:

2—3 rader	150 abonnenter	
4—6 »	100 »	
över 6 rader men ej över spalten	50 »	
en spalt och däröver	70 »	

Härutöver finge flyttning vidtagas av ett 70-tal genitiver utan motsvarande nominativformer.

Ändringen skulle sålunda icke ha medfört några mera vittgående omflyttningar. Förrädsbyrån ställde sig dock kritisk mot förslaget och detta av följande anledningar.

För det första kunde man enligt förrädsbyråns mening utgå ifrån att telefondirektörens lösning icke skulle tillfredsställa alla *genitivabonnenterna* själva. I så fall borde ju Anderssons i ovannämnda och flera andra exempel ha nöjt sig med en sådan inplacering *omedelbart efter* nominativformen, som de få även med det

nya systemet, men det ha de ej gjort utan slänga hellre s-et för att komma in *bland* Anderssonerna i nominativform.

Man kunde vidare vara säker på att lösningen ej heller komme att uppskattas av alla *sökande*. Att Anderssons i nyssnämnda exempel föredraga att inplacera sig *bland* nominativformerna måste ju betyda att de räkna med att sökas där och inte *efter* nominativformerna. Den insändare, som föranlett telefondirektörens förslag, höll däremot på att sökandet sker omedelbart *efter* dessa, och en annan insändare hade, som tidigare nämnts, pläderat för den strängt lexikaliska inplaceringen. Man kunde, föreföll det, därför utgå ifrån att var man än placerar genitivabonnenterna, finnas alltid två kategorier sökande, som leta på annat ställe och följaktligen ej äro nöjda.

Fördelen av det av telefondirektören föreslagna arrangemanget syntes därför diskutabel. Nackdelarna skulle däremot bli desamma som funnos före 1930: vi finge avstegen från den naturliga bokstavsföljden, vi finge likaljudande nominativ- och genitivform på skilda ställen, vi finge besväret att hålla reda på vad som är nominativ och vad som är genitiv och vi finge genitiver utan nominativform på nominativplatser (för så vitt man ej gjorde undantag från fall till fall, vilket skulle ställa sig besvärligt för redaktionen).

Styrelsen ansåg ej tillräckliga skäl föreligga för att genomföra telefondirektörens ändringsförslag; det hade i alla fall endast blivit en halvmesyr med det gamla systemets alla nackdelar men utan dess fördelar. Däremot beslöts — i enlighet med insändarens alternativa förslag — att i sådana fall, då nominativform och genitivform av samma namn genom bokstavsföljden få så skilda inplaceringar, att en hänvisning dem emellan kan anses behövlig, en allmän hänvisning efter nominativnamngruppen skulle införas, exempelvis efter »Berg» en hänvisning »Bergs se efter Bergroth».

Huruvida det gamla eller nya systemet är det bästa kan naturligtvis diskuteras. Det gamla hade hävd och var följaktligen i viss mån inarbetat, och det var lättare för den, som inte hade så noga klart för sig firmanamnets exakta lydelse. Å andra sidan är onekligen det nya systemet — som nu tillämpats i 20 år — mera logiskt riktigt, konsekvent och i överensstämmelse med det vid all katalogisering vedertagna.

Dubbelnamn med bindestreck emellan.

Inplaceringen av dubbelnamn förenade med bindestreck har ävenledes ställt till en del huvudbry. En omständighet som gör, att man har svårt att få riktigt fast grepp på denna fråga är, att man inte kan veta, huruvida bindestrecket i förvarande fall har någon verklig innebörd och funktion eller om det egentligen bara har satts till som dekoration. Bud-Centralen uttalas naturligtvis som ett ord vare sig det står bindestreck utsatt eller inte. Kataloginstruktionen har dock icke kunnat taga hänsyn till denna omständighet, utan sysslar i sin 44 § 3 mom. utslutande med dubbelnamn med bindestreck emellan. För enkelhetens skull rekapituleras här gällande bestämmelser.

Huvudregel: Första sammansättningsdelen räknas som inplaceringsord: Antenn-tjänst inplaceras alltså på Antenn.

Specialregel: I sammansatta tillnamn räknas visserligen första ordet som inplaceringsord men det placeras omedelbart *efter* enkla namn, som äro lika med första sammansättningsdelen. Andersson-Tor placeras alltså tätt efter Anderssonerna.

Undantag: Om vid muntligt tal tvekan kan råda, huruvida delarna äro sammanskrivna, betraktas de som ett ord. Bl. a. gäller detta om ovanliga tillnamn och om ortsnamn, särskilt där orienterande beteckningar exempelvis av typen »norr», »väster» o. d. utgöra första sammansättningsdelen.

Regeln måste naturligtvis leda till, att man får olika inplacering på olika bindestrecksnamn, beroende på om huvudregeln eller undantaget tillämpas. I allmänhet ha redaktionerna mest hållit sig till huvudregeln, och därför kunde man till för något år sedan i Stockholms-delen se t. ex. Vasa-Teatern inplacerad på Vasa, ehuru detta knappast var lyckligt och sedermera inte heller visade sig vara meningen.

Frågan om den nuvarande regeln är den bästa möjliga har flera gånger ingående diskuterats, och det har härvid å ena sidan gjorts gällande, att man helt enkelt borde vända på regeln och alltid betrakta bindestrecksförenade ord som ett. Om tvekan råder, skulle man däremot ta inplacering på första ordet, något som man alltid borde göra med sammansatta tillnamn i stället för att sätta dem *efter* det enkla namnet. An-

dersson-Tor skulle sålunda insorteras bland Anderssonerna.

Häremot har från andra håll anförts, att nuvarande ordning är inarbetad och veterligen icke har varit föremål för några nämnvärda klagomål från abonnenternas sida. En hel del dubbelnamnsinnehavare skulle säkerligen reagera surt, om de flyttades in bland de enkla, exempelvis Essen-Möller, Ling-Vannerus, Key-Åberg m. fl. Skulle någon av dessa dubbelnamnsinnehavare mot förmodan själv önska komma in bland de enkla namnen hade vi nog hört av dem. Detta går för övrigt lätt att ordna. Det har även påpekats, att det inte bara kommer an på uttalet; folk har också i allmänhet ett visuellt minne av att namnet är uppdelat på två delar. Sistnämnda påpekande är givetvis riktigt, men därmed är inte utan vidare sagt, att de också ha klart för sig att *inplaceringen* är på första sammansättningsdelen.

Som skäl mot ändring ha även anförts farhågor för att inplaceringen av ord bildade av initialer blir trasslig efter det nya sättet, ävensom att en del erforderliga omflyttningar icke komma att verka så lyckliga, såsom t. ex. att placera sådana sammansättningar som Svensk-Engelska o. d. efter Svenska.

Bindestrecksnamnens antal är förhållandevis icke så stort, att deras inplacering utgör någon betydelsefullare inplaceringsfråga. Man kunde troligen utan större risk vända på regeln, såsom ovan relaterats, men det är tveksamt om abonnenterna bleve så värst mycket hjälpta därmed. Följden bleve antagligen den, att man finge andra olägenheter än dem som det nuvarande systemet otvivelaktigt har. Det torde snarare vara så, att den nuvarande regeln är ganska bra, om den behandlas med förstånd. Det gäller för stationer och redaktörer att kunna ta initiativet till en förnuftig ordning, och i de fall de båda sammansättningsdelarna, antingen otvivelaktigt eller möjligen, *kunna* uttalas som ett enda ord, ta kontakt med abonnenten själv, fråga honom hur han uttalar namnet och låta honom med katalogen uppslagen själv se, hur olika inplaceringen på det ena eller andra sättet blir. På det sättet torde man kunna komma fram till det för varje särskilt fall bästa inplaceringsstället.

Amerikanarna, som eljest obönhörligt hålla på inplacering på *första* ordet, ha tydligen i fråga

om bindestrecksnamnen fått jämka på sin inställning och tillämpa samma system som vi, dvs. ibland är första sammansättningsdelen inplaceringsord, ibland räknas de båda sammansättningsdelarna som ett ord. Även om det inte precis rör bindestrecksnamn kan det möjligen i detta sammanhang vara av intresse att anföra, vad amerikanerna berättat om ett tidigare tillämpat men numera övergivet undantag från huvudregeln att första ordet alltid är inplaceringsord. De hade på ett tidigare stadium i Chicago-katalogen i fråga om en del sammansatta namn — exempelvis White Eagle, Blue Cross, Chicago Heights m. fl., alltså utan bindestreck mellan sammansättningsdelarna — betraktat hela sammansättningen som ett ord och inplacerat på hela sammansättningen i stället för på det i sammansättningen ingående första ordet.

För att ta ett exempel: det finns en grannkommun till Chicago som heter Chicago Heights. Ursprungligen var det en självständig by men uppslukades sedan av staden Chicago. I katalogen räknades ursprungligen Chicago Heights som ett ord och inplacerades alltså på Chicago-heights i stället för på Chicago. I katalogen fick man alltså först en massa spalter med uppgiftsrubriken *Chicago*, därefter ett par uppgifter med rubriken *Chicagoan*, därefter några uppgifter med rubriken *Chicago Heights*, därefter *Chicagoland* etc. etc. När man nu skulle slå upp exempelvis en firma vid namn *Chicago Heights Land Association* låg det närmast till hands att ge sig in i de många spalterna med rubriken *Chicago* tills man kom till *H*, men där fanns inte firman. Bellbolaget tog då och besökte de tre firmor, som voro inplacerade på *Chicago-heights*-platsen och bad dem slå upp sin egen uppgift i katalogen. Ingen av dem kunde det, och alla trodde att det var ett skämt. Alla tre letade på *Chicago*-platsen. »Om en abonnent inte kan hitta sin egen uppgift, hur ska vi då kunna begära att andra ska hitta dem» tillägger Bellbolaget i sin redogörelse.

På liknande sätt hände med en annan f. d. förstad, *Chicago Lawn*, numera stadsdel i Chicago, som i inplaceringshänseende också räknades som ett ord. Tre av abonnenterna klagade och begärde få sina uppgifter flyttade till inplaceringen *Chicago*. Följden blev att av de firmor, vilkas namn började med *Chicago Lawn*, en del voro

inplacerade på *Chicago*, en del på *Chicagolawn*. Man sökte först klara denna förvirrade situation medelst hänvisningar på båda ställena, men 1938 övergick man definitivt till inplacering efter det första ordet i uppgiften, däremot icke någon kombination av flera ord. Alla abonnenterna med första ord *Chicago Heights* eller *Chicago Lawn* insorteras följaktligen nu, där man väntar att finna dem, dvs. på första ordet *Chicago*.

Ovan lämnade exempel från Amerika gälla visserligen, som redan påpekats, inga bindestrecksnamn, men de synas dock kunna anföras som stöd för att vi som *huvudregel* för dessa bibehålla inplacering på första sammansättningsdelen.

Inplaceringen efter titlar.

Vår telefonkatalog företer i inplaceringshänseende en egendomlighet, som så vitt känt endast återfinnes i en enda telefonkatalog till i världen, nämligen i Köpenhamns-katalogen, och det är inplaceringen efter titlar (karaktärsbeteckningar). Inplaceringen är som förut nämnts i första hand ordnad efter tillnamn. Alla andra kataloger ha sedan förnamnen som *andra* inplaceringsord, men vi och danskarna ha titlarna (här talas hela tiden om inplaceringen i lokaluppställning; i avd. »Övriga stationer» är det, bortsett från Stockholms-delen, stationsnamnet, som är *andra* inplaceringsord, och titeln kommer alltså där som inplaceringsord i 3:e hand). Först därefter komma förnamnen i fråga för inplaceringen, alltså som 3:e inplaceringsord i lokaluppställning och 4:e i »Övriga stationer». Det har emellertid icke saknats kritik mot detta system, och den allvarligaste framfördes i den katalogkommitté, som i medio på 20-talet utarbetade bestämda riktlinjer för redigeringen av katalogen. I det betänkande, som kommittén avlämnade och vari den föreslog bibehållande av karaktärsbeteckningen som ledord i *andra* hand, gjorde en av kommittéledamöterna på denna punkt en reservation, i vilken han i huvudsak anförde följande skäl för övergång till förnamn som 2:a inplaceringsord.

Förnamn kan angivas för varje abonnent, under det att karaktärsbeteckningen antingen saknas eller på grund av abonnentens vägran inte får utsättas i katalogen (inmot 15 % av uppgifterna sakna karaktärsbeteckning). Vare sig man sätter de »karaktärlösa» abonnenterna först

eller sist, kan man inte vara säker på att ena avdelningen icke blir överhoppad av sökanden. Förnamnet är något för varje person bestämt och fixerat att gå efter, under det att man aldrig kan säkert veta, under vilken karaktärsbeteckning en abonnent blivit införd i katalogen — de flesta personer äro ju kända under ett flertal titlar, de flesta firmor föra ett flertal artiklar osv. — och har en person någon gång endast en karaktärsbeteckning, kan benämningen på denna förekomma i ett flertal former. Förnamnet är något permanent under det att titeln växlar. Registrering efter förnamn är omedelbart förstälkelig och uppfattas omedelbart av det enklaste intellekt, under det att t. o. m. tillvaron av en karaktärsregistrering i katalogen kunnat undgå mångåriga abonnenter med vetenskaplig träning. För den, som vill förvissa sig om huruvida en viss person (icke-abbonent) har telefon, är karaktärsregistreringen till lika liten nytta som planlös inplacering: man måste läsa igenom hela registret för tillnamnet i fråga. Förnamnen måste i varje fall användas i yrkesregistret, där ju karaktären uteslutes i uppgifterna. Med telefontrafikens utsträckning till främmande länder torde även något avseende böra fästas vid internationell begriplighet hos katalogen, vilket återigen kräver registrering, icke efter oförståeliga titlar, utan efter namnen.

Det skäl, som anföres för karaktärsordets användning som ledord, är att folk oftare vet vad en person är än vad han heter i förnamn, och att det som följd härav skulle vara lättare att hitta bland Anders söner och Ljungqvistar, om åtminstone de, som ha någon titel eller något yrke, finge ordnas efter karaktären. De praktiska prov, som anställts för att utröna om påståendet är sant, ha icke givit något säkert utslag åt någondera sidan, då det visat sig, att de tillfrågade lika ofta känt förnamnet som titeln (dvs. *någon* titel) just när det gällt Anders söner och liknande namn. Helt naturligt förresten, ty Anders söner äro lika svåra att skilja i det dagliga livet utan förnamn och titel, som de äro vid sökandet i katalogen. Och skälet får en rätt svår grundstöt, om man påpekar, att det för sökandet i en karaktärsregistrerad katalog icke gäller att veta bara vad abonnenten är utan även under vilken av hans möjliga karaktärsbeteckningar han blivit införd i katalogen, vilket är något helt annat.

För att råda bot på en enda av de olägenheter, som vidlåder karaktärsregistrering, nämligen virrvarret i fråga om benämningar på samma karaktär (exempelvis chaufför-bilförare-automobilförare-åkare-bilägare etc. för en person med egen trafikbil), ha kommitterade tänkt sig viss standardisering av karaktärsbeteckningarna. I allt för många fall innebär detta ett intrång på ett område, där abonnenten om någonsin har rätt att själv bestämma. Det är ett ingrepp i så personliga rättigheter, som en mans rätt att bestämma vilken av möjliga titlar han vill se använd om sig själv.

Slutligen anför reservanten, att om karaktärsbeteckning trots allt skall bibehållas som ledord i andra hand, bör den sättas direkt efter tillnamnet, så att sökanden slipper det ansträngande hoppandet med ögonen och så att de primära betingelserna för en alfabetisk registrering uppfyllas.

Telegrafstyrelsen följde majoritetens förslag att bibehålla inplaceringen efter titlar, och någon hänsyn togs icke heller till reservantens önskan om titelns inplacering närmast efter tillnamnet. Telegrafstyrelsen ansåg följaktligen liksom kommittémajoriteten, att man i flertalet fall bättre känner till den sökta abonnentens titel än hans förnamn och ville väl icke heller ändra på en då över 30-årig hävd. En av de olägenheter med systemet, som reservanten påpekat, nämligen virrvarret i fråga om titelangivningen, ville kommitterade som nämnts avhjälpa genom en standardisering av titlarna, dvs. man skulle försöka få fram den karaktärsbeteckning eller den form på karaktärsbeteckningen, under vilken abonnenten sannolikast eller oftast sökes, och denna borde sedan komma till användning i samtliga fall, dock icke mot abonnentens bestämda begäran. Man skulle alltså exempelvis söka ersätta finbageri, hembageri, rånbageri, wienerbrödsbageri, tebrödsbageri, tunnbrödsbageri eller ångbageri med det enkla uppslagsordet bageri. Kommittén påpekade emellertid, att det är en mycket vanskelig uppgift att säga, var en standardisering är lämplig eller icke. Det kan t. ex. icke vara till nytta för sökandet att söka ändra en titel som musikdirektör till direktör, det innebär snarare en försämring. Standardiseringen måste därför gå fram ytterst försiktigt och till syvende och sist måste den alltid ske med abonnentens eget godkännande.

En utförlig redogörelse för titelstandardiseringen finnes i bil. 1 till kataloginstruktionen.

En viss nytta torde standardiseringsförsöket ha fört med sig, åtminstone i så pass enkla fall som det nyss nämnda i fråga om bageri, men å andra sidan hade nog reservanten rätt däri, att abonnenterna ha alltför individuella önskemål i fråga om sin titelangivning för att någon 100-procentig likriktning skulle komma till stånd.

Även kommitténs majoritet erkände svagheterna hos titlarna som inplaceringsord, främst de många varianterna, som exemplifierades med påpekandet att titeln läkare kan förekomma i 18 och ingenjör i 21 varianter. Trots detta ansåg kommittén titlarna vara det minst dåliga av möjliga alternativ. Förnamn och initialer vore nog bra ur oföränderlighetssynpunkt, men beklagligtvis känner folk i allmänhet inte till förnamnen. Detta majoritetens uttalande grundar sig bl. a. på en undersökning på Stockholms nummerbyrå 1925, som gav följande resultat.

Undersökta fall 17 704 st.

I nedanstående antal fall		var en titel känd som		var förnamnet känt
absolut	%	överensstämde med katalogens	var olik katalogens	
4 354	24,6	24,6	7,4	24,6
1 316	7,4			7,4
907	5,1			5,1
8 987	50,8	50,8	12,1	
2 140	12,1			
17 704	100,0	75,4	19,5	37,1

Det relativt stora antal, som ej känner den i katalogen använda titeln, gör en standardisering av titlarna nödvändig, löd kommitterades slutsats.

Valet av andra inplaceringsordet har självfallet icke alltför stor betydelse när det gäller mera ovanliga namn, där abonnentantalet är relativt litet och det följaktligen är ganska lätt att överblicka hela namngruppen. Annorlunda ter det sig, när man kommer till de stora namngrupperna, särskilt -sonnamnen. Där fordras att man har reda på inte bara vad den sökta abonnenten har för yrke utan även hur han i katalogen betecknar detta yrke, i annat fall får man söka på alla alternativa möjligheter och till slut kanske

söka igenom hela namngruppen. Och hur många ha väl tid och tålamod att söka igenom alla 40 sidorna Andersson i Stockholms-delen? Det värsta är att de stora namngrupperna upptaga så stor del av katalogen, 25 à 30 %. Det verkar icke heller som om det florerande namnbytet skulle kunna påverka omfattningen nämnvärt. Förmodligen neutraliseras bytesminskningen genom abonnentstockens normala tillväxt. Åtminstone verkar det så vid en ytlig granskning: Andersson upptog i 1945 års Stockholms-del (vita avd.) 36 sid., som 1950 ökat till 40 sid.; Eriksson har likaså ökat från 25 till 28 osv.

Det har föreslagits olika åtgärder för att underlätta sökandet i de stora namngrupperna, men något columbiägg har hittills icke framkommit. Det har sålunda exempelvis föreslagits, att abonnenterna i de större namngrupperna skulle ordnas stadsdelsvis, eller enligt ett annat förslag efter gatuadresser m. m. Frånsett att det bleve mycket rörigt att ha en avvikande inplaceringsprincip för en del av abonnenterna och att det alltid bleve besvärligt att säga, vilka namngrupper som borde undantagas från huvudregeln, kan man befara att man komme ur askan i elden: vem garanterar att adressen är känd för flertalet sökande? Den ene vet en sak, den andre en annan. Vi ha som nämnts valt titeln som inplaceringsord. Det tillfredsställer inte alla, men det är att döma av förut omtalad undersökning åtminstone sannolikt, att något annat inplaceringsord inte skulle tillfredsställa flera utan troligtvis färre.

Ser man på utlandets stora kataloger, ha de lika litet som vi kunnat komma på någon metod att underlätta sökandet i de stora namngrupperna.

Postadress som inplaceringsord.

Som alternativt inplaceringsord i andra hand till titlar och förnamn bruka då och då postadresserna lanseras. Första gången var 1935, då frågan utreddes för Stockholms-traktens vidkommande av telefondirektören. Andra gången den var föremål för närmare övervägande var 1942, då »Katalogutredningen» grundligt undersökte förhållandena inom olika landsbygdsområden på andra håll i Sverige. Slutligen gjordes en kontrollundersökning av förhållandena i Stockholms-trakten 1949 i samband med den tidigare omnämnda ändringen av uppställningen inom Stockholms-delens blå avdelning.

Samtliga undersökningar ha kommit till samma resultat: postadressen är icke lämplig som andra inplaceringsord. Den främsta invändningen är i samtliga tre fallen den, att postadressen inte alltid avspeglar abonnentens verkliga bostadsort. Denna bristande överensstämmelse mellan bostadsort och postadress förekommer inte endast i undantagsfall, den är tvärtom ganska vanlig. Personer som bo på samma plats, t. o. m.

i samma gård, ha i många fall inte samma postadresser. Det finns byar och gårdar med upp till två och tre olika postadresser. Förklaringen till detta förhållande får förmodas ligga i olika verksamhets- och kontaktområden för de olika abonnenterna, olika inriktning av affärsförbindelserna och de olika postlinjernas sträckning. En annan invändning var att denna sistnämnda ofta undergår förändringar.

Teknisk framställning.

Historik.

Den tekniska framställningen av rikstelefonkatalogen sker alltsedan 1909 i Göteborg, sättning och tryckning hos Elanders Boktryckeri AB och bindning hos Gustaf Melins AB. Man frågar sig naturligtvis, varför det har blivit just Göteborg och inte t. ex. Stockholm, som dock har den utan jämförelse största katalogdelen. Före 1909 var också tillverkningen förlagd till Stockholm, men de två stockholmsföretag, som utförde tryckningen, hade svårt att ens med dåvarande blygsamma omfång och upplagor på katalogerna åstadkomma drägliga leveranstider. Ännu sämre var det med bindningen. Katalogerna trådhäftades på vanligt manér, men leveranstakten var dålig; man fick dela upp arbetet på flera firmor, och ett år var det ända till tolv bokbinderier, som delade bindingsarbetet. Så kom 1909 ett par göteborgsfirmor och konkurrerade ut stockholmarna. Det var som nämnts Elanders Boktryckeri AB, som övertog tryckningen, och Gustaf Melins AB bindningen, som de alltsedan dess, alltså i över 40 år oavbrutet bibehållit.

Gången av arbetet är i stora drag följande. För varje ny upplaga gör redaktionen i ordning ett manuskript, bestående av den gamla upplagans spalter uppklistrade en och en på ett rymligt pappersark. På detta manuskript införs sedan de ändringar, som ha inkommit från stationer och abonnenter. Antalet ändringar är betydande: i 1948 års upplaga fanns inalles 1 800 000 abonnentuppgifter och av dem ändrades 700 000, dvs. mer än var 3:e abonnentuppgift.

Manuskriptet sändes av redaktionen på de i arbetsplanen bestämda dagarna till sätteriet i Göteborg. På sätteriet förvaras år från år motsvarigheten till redaktionens manuskript, den s. k. stående satsen, dvs. katalogspalterna i form

av stilmetall. Denna består helt av lösa typer till skillnad från exempelvis tidningssats, där hela raden gjutes i ett stycke. Det har anförts som en särskild fördel med en-typ-systemet, att smärre ändringar, exempelvis nummerändringar, kunna göras utan att hela raden behöver gjutas om.

Sättning.

Då manuskriptet kommer till sätteriet, går det först till skrivborden, som påminna om skrivmaskiner men äro betydligt större och ha många flera tangenter. Här skrivas nu alla av redaktionen införda rättelser. Nedslagen på tangentbordet åstadkomma emellertid inte någon bokstavsskrift utan en hålperforering av en pappersremsa, som sedan överföres till gjutmaskinen, där de olika hålkombinationerna utlösa gjutningen av typerna en och en. Den sålunda åstadkomna ändringssatsen går sedan till handsätteriet och införes där med ledning av manuskriptet på sina resp. platser i den nyssnämnda stående satsen.

Av den sålunda korrigerade spalten tar sätteriet ett avtryck, s. k. korrekturavdrag, som går till redaktionen för läsning och korrigering. När det därifrån har återkommit till sätteriet, iakttagas först de av redaktionen gjorda rättelserna, varefter spalterna brytas om till sidor, annonser inplaceras, marginalbokstäver insätts m. m. Ett korrekturavdrag av hela sidan går nu till redaktionen och därifrån efter läsning tillbaka till sätteriet, som efter vederbörliga ändringar ger redaktionen ett sista korrektur, det s. k. revideret. Redaktionen kan efter granskning av detta ge tryckorder.

Tryckning.

Den därpå följande tryckningen sker inte direkt på den stående satsen. I stället tillverkas ett

Fig. 15. Monotype-skrivbordet påminner om en vanlig skrivmaskin men är som synes betydligt större och har många fler tangenter.

negativt avtryck av sidan genom att en fuktad, specialtillverkad pappskiva, s. k. matris, under starkt tryck pressas över satsytan. Pappskivorna böjas sedan i halvcirkelform och smält stilmetall hälls i. Man erhåller på så sätt ett positivt halvcirkelformat avtryck av varje sida, en s. k. stereotyp, som passar till tryckmaskinernas cylindrar. För att få stereotypens tryckyta tillräckligt hållbar överdrages den med nickel eller annan lämplig metall. Sedan börjar tryckningen i stora rotationsmaskiner, som leverera produkten i form av falsade ark om 64 sidor. Dessa ark pressas sedan samman i buntar och transporteras till bokbinderiet.

Bindning.

Tidigare användes som nämnts för bindningen den vanliga trådhäftningsmetoden. Den blev emellertid i längden alltför tidsödande. Visserligen kunde man komma upp till den i och för sig icke föraktliga dagskapaciteten av ca 7 000 kataloger, men detta räcker ingalunda när det gäller telefonkatalogens enorma massor. Redan 1939 var upplagan 1,1 miljoner böcker, och det skulle i den takten ha tagit 160 arbetsdagar att binda dem. Det blev därför nödvändigt att göra

en radikal omläggning av bindningssystemet, och vi lyckades efter långvariga förhandlingar och förundersökningar intressera vår bindningsentreprenör för inköp av en amerikansk bindningsmaskin med hög leveranskapacitet. Följden är, att tillverkningstiden kan hållas förhållandevis mycket kort trots materialets oerhörda ansvällning: upplagan är 1950 2,75 miljoner. Den förbättring som härigenom vunnits för såväl abonnenterna som telegrafverket kan icke skattas nog högt.

Bindningen tillgår i korthet på följande sätt. En upptagningsmaskin plockar med sina grip-
armar ihop de olika arken till böcker, dessa överförs med transportband till själva bindningsmaskinen, som skär av arken på ryggsidan, förser ryggen med erforderlig mängd lim och en vävstrimla och till slut sätter på pärmarna. Sedan böckerna fått torka några timmar, utförs i särskilda maskiner renskärning, hålbörning och utstansning av tumtag. Leveranskapaciteten hos bokbinderiet är 20 à 25 000 böcker pr dag.

Härefter packas böckerna, antingen, när det gäller större sändningar, på stora järnbandade träpallar, som ta 500 kg stycket eller, i fråga om mindre sändningar, i wellpappkartonger, och expedieras till stationerna.

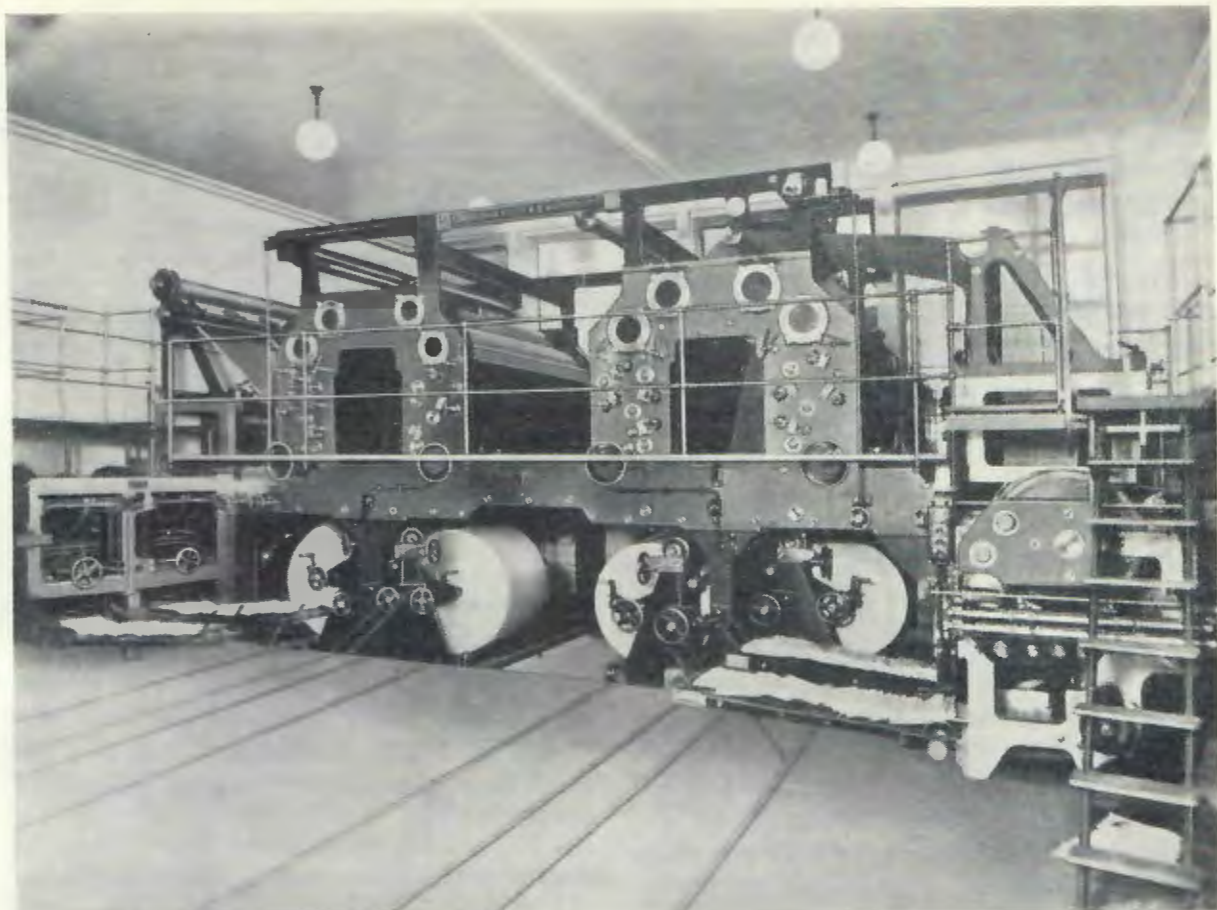

Fig. 16. Rotationstryckpress för 128 sid., använd vid rikstelefonkatalogens tryckning. Maskinen trycker 12 000 st. 64-sidiga ark pr timme, dvs. mer än 3 st. i sekunden.

Utdelning.

Utdelningen av katalogerna, sedan de väl kommit till stationerna, är ordnad på varierande sätt. På de större stationerna utdelas katalogerna till alla abonnenter antingen genom verkets eget folk eller genom privata entreprenörer, och på en del håll postas katalogerna. På småstationer med under 100 abonnenter få abonnenterna själva hämta katalogerna på stationen. I och med att automatiseringen alltmer vinner terräng, kommer utdelningsproblemet i viss mån i annat läge; det blir mer och mer nödvändigt att övergå till entreprenörer utom verket eller postsändning.

När katalogerna delas ut, skola abonnenterna återlämna de gamla exemplaren, därför att äldre

och därigenom felaktiga exemplar inte böra vara i användning. I de större städerna kan återvinningsprocenten bli ganska god, i det centrala Stockholm exempelvis ca 85 %, men sämre på landsbygden. Av exempelvis 1947 års upplaga fingo vi tillbaka genomsnittligt för hela landet något över 50 %. Vid ökad postsändning till abonnenterna av de nya katalogerna minskas självfallet möjligheten att återfå de gamla. De återvunna katalogerna säljas sedan som makulatur; när det rör sig om alltför små kvantiteter på en plats för att det skall löna sig att skicka dem till pappersbruk, förstöras (uppeldas) de gamla katalogerna på platsen.

Ekonomi.

Katalogen drager mycket stora kostnader. 1948 års upplaga kostade tekniskt 3 850 000 kr och redaktionellt 850 000 kr eller sammanlagt 4,7

milj. kr. Härifrån avgå diverse inkomster. Sålunda hade vi på annonserna en nettointäkt av 1 335 000 kr, på den betalda texten, dvs. extra

uppgifter eller tillägg utöver de gratis tillåtna, 1 385 000 kr och slutligen på försålda kataloger — varje abonnent får den egna delen gratis men får köpa främmande delar — 215 000 kr, eller summa inkomster 2 935 000 kr, vilket ger en nettoutgift för 1948 års katalogupplaga av 1 765 000 kr.

Och allt stiger, utgifter såväl som inkomster och nettokostnader. Siffrorna för 1949 och 1950 års upplagor äro:

	1949	1950
Tekn. kostnad	4 360 000	4 826 000
Red. »	915 000	935 000
Summa kostnad	5 275 000	5 761 000
Annonsintäkt netto ...	1 560 000	1 782 000
Text » ...	1 500 000	1 599 000
Försäljn. » ...	230 000	230 000
Summa netto	3 290 000	3 611 000
Nettokostnad	1 985 000	2 150 000

TELEFONSTATISTIK VID ÅRSSKIFTET

1948—49

De närmast föregående något så när fullständiga uppgifterna på telefonens utbredning i världen daterar sig till slutet av 1938. Senare publicerade uppgifter har varit ganska otillförlitliga beroende på att i världskriget 1939—45 indragna länder inte kunnat eller inte velat uppge sina siffror. Att på basis av dessa göra några jämförelser rörande utvecklingen av telefonväsendet i olika länder skulle därför inte ge någon riktig bild av förhållandena.

Under det sista världskriget hämmades telefonens utbredning väsentligt genom att industrin i ett stort antal länder koncentrerade sina ansträngningar på framställandet av krigsförnödenheter. Så småningom har dock normala förhållanden återinträtt; förvaltningar och telefonbolag har på nytt kunnat ägna omsorger åt sin kundkrets, företa nödiga utbyggnader av sina anläggningar och publicera sin vanliga telefonstatistik.

Den av American Telephone and Telegraph Company utgivna statistiken, »Telephone statistics of the World», alltid lika innehållsrik och intressant, har nyligen utkommit. Den ger siffrorna för hela världen den 1 jan. 1949.

Med hjälp av denna har i PTT, den schweiziska post-, telegraf- och telefonförvaltningens tidsskrift, gjorts en jämförelse mellan åren 1938 och 1948 i telefonhänseende. Huvuddragen i denna återges i det följande.

Tio år är för telefonens del en lång tidsperiod; nya uppfinningar följa varandra på detta område i rask takt; nya generationer framträda

med andra och stegrade anspråk på telefonens användning m. m. Detta gör att synpunkterna på problemet måste modifieras inte bara med hänsyn till de tekniska detaljerna utan även vad gäller de ekonomiska förhållandena, personalens effektivitet etc.

Antalet telefonapparater i de fem världsdelarna.

I slutet av 1948 uppgick antalet telefonapparater i hela världen till 65,8 miljoner, vilket innebär en stegring med 24,7 miljoner eller 60 % sedan 1938. Om man utgår från att året 1880 kan betraktas som telefonens födelseår i vad gäller dess användning som praktiskt kommunikationsmedel, finner man att det har behövts 58 år för att installera 41,1 miljoner telefonapparater (eller ca 700 000 i medeltal per år) och endast 10 år för resten, 24,7 miljoner (2,5 miljoner per år).

De 65,8 miljonerna telefonapparater fördelar sig på de fem världsdelarna sålunda (se tab. 1):

Tab. 1.

Världsdel	Antal apparater	% av hela antalet
Amerika	42 738 000	65,0
Europa	18 943 000	28,8
Asien	1 923 000	2,9
Afrika	732 000	1,1
Oceanien (inbegripet Australien)	1 464 000	2,2
Totalt	65 800 000	100,0